

РАБОТИМ ЗАЕДНО
В ПОДКРЕПА НА
УСТОЙЧИВИ РЕШЕНИЯ

ТЕХНИЧЕСКИ
ДОКЛАД

BG

2013

СХЕМА ЗА ПЛАЩАНИЯ ЗА ЕСТЕТИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ И ЦЕННОСТТА НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО В ПРИРОДЕН ПАРК „РУСЕНСКИ ЛОМ”

Автор: Мая Банкова-Тодорова, WWF Дунавско-Карпатска програма България

Съ-автори: Юлия Григорова и Райна Попова, WWF Дунавско-Карпатска програма България

Технически консултант: Жулио Тресиера, независим експерт

С приноса на: Милко Белберов, Цонка Христова и Георги Георгиев, Дирекция на природен парк "Русенски Лом", Мариана Цветанова, експерт на свободна практика, Милан Жустен, стажант, Мониа Мартини, WWF Дунавско-Карпатска програма Румъния

Графичен дизайн: Боян Петков

Снимка на предна корица: © Веселина Кавръкова

Снимка на задна корица: © Александър Иванов

Публикувано от WWF България, София

© 2013 WWF България. Всички права запазени.

WWF е една от водещите независими природозащитни организации в света. Глобалната мрежа на организацията работи в повече от 100 страни, подпомагана от над 5 милиона доброволци. Екипът на WWF Дунавско-Карпатска програма опазва и възстановява природните ценности в региона като работи по моделни трансгранични проекти, подпомага политиките за опазване на околната среда, изгражда капацитет, информира обществеността и търси решения на предизвикателствата, за да осигури по-добър живот, устойчиво развитие и опазване на биоразнообразието в региона.

Всички материали, включени в настоящата публикация са обект на авторско право и могат да бъдат възпроизвеждани с разрешение. Възпроизвеждането изцяло или на част от тази публикация трябва да реферира WWF България, като носител на авторските права.

Наименованията на географски единици в настоящата публикация, както и представянето на материала не предполагат изразяването на каквато и да била позиция от страна на WWF или на подкрепящите организации, свързани с правния статут на дадена страна, територия или зона, или на нейните власти, или граници.

Да се цитира: Тодорова М. (2013). Схема за плащания за естетическата стойност и ценността на биоразнообразието в Природен парк „Русенски Лом”. WWF България, София.

Схема за плащания за естетическата стойност и ценността на биоразнообразието в Природен парк „Русенски Лом”

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	2
1. ОСНОВНА ИНФОРМАЦИЯ И КОНТЕКСТ	4
1.1. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД	4
1.2. ПРОБЛЕМИ, КЪМ КОИТО Е НАСОЧЕН ПРОЕКТЪТ	7
1.3. НАЦИОНАЛНАТА СИСТЕМА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ	8
1.4. БИОРАЗНООБРАЗИЕ И ЕКОСИСТЕМИ В ГРАНИЦИТЕ НА ПИЛОТЕН РАЙОН РУСЕНСКИ ЛОМ	9
2. РАЗРАБОТВАНЕ НА РАМКАТА НА СХЕМАТА	12
2.1. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЦЕЛЕВАТА ЕКОСИСТЕМА И НЕЙНИТЕ УСЛУГИ	12
2.2. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЗАПЛАХИ И РИСКОВЕ ЗА ЕКОСИСТЕМАТА (И УСЛУГИТЕ)	13
2.3. ПЕС КАТО РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА С БИОРАЗНООБРАЗИЕТО	18
2.3.1. РАЙОН НА ДЕЙСТВИЕ НА ПЕС	19
2.3.2. ВЪЗМОЖНИ ПРЕЧКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА ПЕС	20
2.3.3. ПЛАЩАНИЯ ЗА ЕСТЕТИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ И ЦЕННОСТТА НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И НЕРЕГУЛИРАНИЯ ТУРИЗЪМ	21
2.3.4. ЛОГИЧЕСКА РАМКА НА СХЕМАТА	23
3. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПЕС	27
3.1. ЗАКОНОВА РАМКА	27
3.1.1. ПРОДАВАЧ	27
3.1.2. КУПУВАЧ	28
3.2. ФИНАНСОВА РАМКА НА СХЕМАТА	29
3.2.1. СТОЙНОСТ НА УСЛУГАТА	30
3.2.2. ФИНАНСОВИ СЦЕНАРИИ	32
3.3. РАМКА ЗА КОНТРОЛ И МОНИТОРИНГ	33
3.3.1. ВРЕМЕНОВА РАМКА	34
4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧЕНИ УРОЦИ	35
4.1. НАУЧЕНИ УРОЦИ	39
5. СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ И ПРЕПОРЪКИ	43
6. ПРИЛОЖЕНИЯ	47
I. ЕКОСИСТЕМИ, БИОРАЗНООБРАЗИЕ И УСЛУГИТЕ ОТ ТЯХ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“	47
II. АНАЛИЗ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ ЛИЦА	62
III. ПРОЦЕСЪТ НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЕС В РАМКИТЕ НА ДУНАВСКИЯ ПРОЕКТ ЗА ПЕС	67
IV. ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА СХЕМАТА ЗА ПКЕС В РУСЕНСКИ ЛОМ	68

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият доклад представя работата на Дунавско-Карпатската програма на WWF по изпробването на схема за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в пилотен район в България, Природен парк „Русенски Лом“, като част от ангажиментите по проект „Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в басейна на река Дунав“. Докладът разглежда предприетите стъпки за разработването и прилагането на схема за плащания за екосистемни услуги, фокусирана върху разрешаването на конфликта и създаването на устойчиви връзки между развитието на туризма и поддържането на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието, осигурявани от екосистемите в целевата защитена територия.

Същността на проекта „Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в басейна на река Дунав“ (наричан по-долу **Дунавски ПЕС проект**) е да популяризира и да демонстрира приложимостта на ПЕС в речния басейн на Долен Дунав. За целта са избрани 5 пилотни района в Румъния и България, като Природен парк „Русенски Лом“ е един от тях.

В допълнение проектът играе важна роля на местно и национално ниво, както и в басейна на река Дунав, за повишаването на съзнанието и изграждането на капацитет за разширяването и възприемането на подхода на екосистемните услуги в обществените политики и инструменти за финансиране.

Проектът на GEF "Дунав ПЕС" се координира от WWF с финансиране от GEF и с подкрепата за реализиране на UNEP от октомври 2009 г. Проектът ще продължи до края на 2014 г.¹ Този доклад отразява периода между 2010 (когато стартираха дейностите по разработване на ПЕС в пилотните райони) и месец май 2013 г. Работата в пилотните райони беше предшествана от десетмесечен период, посветен на събирането на базисна информация и предпроектни проучвания.

Размер и местоположение на пилотния район

ПП „Русенски Лом“ е разположен в североизточна България, в каньоновидната долина на р. Русенски Лом, която е последният значим приток на р. Дунав в България преди вливането ѝ в Черно море. Районът представлява естествен комплекс с екологична, историческа и културна стойност и е включен в 3 защитени територии:

¹ Първоначално беше планирано проектът да продължи до края на 2013 г. След междинната оценка на проекта обаче беше предложено удължаване с една година при запазване на бюджета, одобрено от GEF.

- Природен парк „Русенски Лом” с площ 3 408 ха. Според Световната база данни на защитените територии Русенски Лом (с идентификационен номер 604) попада в категория V от категориите защитени територии на Международния съюз за защита на природата (МСЗП), а именно Защитен ландшафт ².
- Защитена зона „Ломовете” по Натура 2000 (BG0002025), обявена съгласно Директива 2009/147/ЕИО на Европейския Парламент и на Съвета относно опазването на дивите птици (Директива за птиците), с площ 33 451,13 ха.
- Защитена зона „Ломовете” по Натура 2000 (BG0000608), обявена съгласно Директива 92/43/ЕИО за опазването на природните местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за местообитанията), с площ 32 488,93 ха.

Площта на припокриване между двете Натура зони е 32 177 ха (96 % от BG0002025; 99 % от BG0000608). И двете Натура зони включват територията на ПП „Русенски Лом”.

Целият пилотен район е с площ 3408 ха, които включват изцяло територията на ПП „Русенски Лом”. Пилотният район на действие е по-малък и заема близо 10% от общата площ, като включва няколко селища и съседните на тях територии, където туризмът е по-интензивен.

Настоящият доклад е съставен от 4 части. Част 1 представя накратко ситуацията в пилотния район и съдържа основни екологични факти за ПП „Русенски Лом”. Част 2 е посветена на дизайна на схемата за плащания за екосистемни услуги. Тя дава обща информация за екосистемните услуги, предоставяни от ПП „Русенски Лом” и за някои конкретни екосистемни услуги. В нея са разгледани по-детайлно и заплахите за подобрите екосистемни услуги и района на действие, както и потенциалните пречки при осъществяването на ПЕС схема в пилотния район. Част 2 съдържа таблица, в която е представена логическата рамка на схемата.

Законовите, финансовите, мониторинговите и докладните рамки на схемата за плащанията за културни екосистемни услуги, разработена от ПЕС екипа, са представени в Част 3. Тази част съдържа информация за купувачите и продавачите на целевата екосистемна услуга, която е предмет на ПЕС схемата.

Накрая в Част 4 са представени постигнатите резултати до месец май 2013 г. и научените уроци.

² МСЗП, Категория V: Защитен ландшафт/ защитена морска акватория – територията включва земни или океански територии с ясно дефиниран план на управление в интерес на природозащитата и в нея вероятно ще се изпълняват редица стопански дейности. Основната ѝ цел е опазването на региони, които са изградили „специфичен характер” по отношение на екологичната, биологичната, културната си стойност или живописността си. За разлика от предишните категории, Категория V: Защитен ландшафт/морска акватория допуска по-голяма степен на взаимодействие със заобикалящите територията общности, които могат да допринасят за управлението на територията и да се ангажират с природното и културно наследство, което територията опазва, чрез цялостен устойчив подход.

Ландшафти и акватории, попадащи в тази категория, трябва да демонстрират интегрален баланс между хората и природата и в тях могат да се поддържат дейности като например традиционни земеделски и горскостопански системи при условия, които гарантират трайното опазване и екологичното възстановяване на територията.

Категория V е един от по-гъвкавите типове защитени територии. Съответно, защитените ландшафти и акватории могат да се съчетават със съвременни явления като екотуризма, като същевременно в тях се поддържат традиционните управленски практики, които могат да осигурят устойчивостта на агробиоразнообразието и водното биоразнообразие.

1. ОСНОВНА ИНФОРМАЦИЯ И КОНТЕКСТ

1.1. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

ПП „Русенски Лом” е приоритетен район за WWF вече в продължение на 10 години. Планът за създаване на ПЕС схема в Русенски Лом е замислен като продължение на програмата „Популяризиране на плащания за екосистемни услуги (ПЕС) и устойчиво финансиране на консервационни дейности и развитие в селските райони”, иницирана от Макроекономическия програмен офис на WWF. Дунавско-Карпатската програма на WWF подпомагаше дейностите по ПЕС в Източна Европа през периода 2005-2008 г. Целта на тези дейности беше ясно да се демонстрира, че защитените територии носят не само екологични, но и икономически ползи за обществото и бизнеса, като ПЕС се разглеждаше като инструмент за създаване на връзка между бенефициентите на тези ползи с хората, които ги осигуряват – управляващите администрации на защитените територии.

Досегашната работа донесе важни подобрения в управлението на защитените територии, например: (1) по-добро спазване на нормите на управление и режимите на защитените територии по отношение на ползването на тези територии и тяхното биоразнообразие за икономически дейности; (2) повишаване на съзнанието и засилване на участието на местните общности в управлението – създаване на отговорно и позитивно отношение към защитената територия; (3) намиране на икономически решения за местните общности, за да продължат да извършват своите стопански дейности и да осигуряват прехраната си в рамките на управленските режими и норми; (4) нови възможности за работа и (5) генериране на финансови ресурси за целевите природозащитни дейности в защитените територии.

Същевременно работата по ПЕС изигра роля и в посрещането на предизвикателствата при развитието на селските райони, тъй като природният капитал – екосистемите и богатото биоразнообразие – са концентрирани в тези райони. В България, както и в други европейски страни, селските райони страдат от сериозни социално-икономически проблеми, които се отразяват и на подобряването и осигуряването на екологичните ползи (глобални, национални и локални). Различието между селските и градските райони непрекъснато се увеличава, а ПЕС могат да подпомогнат решаването на този проблем чрез популяризирането на обединен подход към екологичните, социалните и икономическите проблеми.

Откъс от „Плащания за биоразнообразието”, ОИСП 2010 г.

Загубата и деградирането на биоразнообразието и свързаните с него екосистемни услуги представляват едно от основните екологични предизвикателства, пред които е изправено човечеството. Въпреки значителните икономически, социални и културни ползи, които те осигуряват, например предоставянето на храна, чиста вода, генетични ресурси, регулирането на климата, развлекателните ползи, загубата на биоразнообразие продължава, и дори в някои райони се ускорява. Като се имат предвид тези тенденции, съществува спешна нужда от (а) по-мощно прилагане на политики

и стимули за опазване на биоразнообразието и устойчиво ползване, както и (б) по-ефективно използване на наличните финансови средства в съществуващите програми. Второто е от особено голямо значение в контекста на настоящата икономическа криза, в която обществените и частните бюджети са подложени на все по-голям натиск и се налага да покриват многобройни нужди.

Тестването на ПЕС в България и Русенски Лом от WWF е от особено голямо значение и във връзка с изискванията на мрежата Натура 2000 в страната, която е в сила от приемането на България в ЕС през 2007 г. Като част от ЕС България има достъп до много възможности за финансиране в рамките на програмите на ЕС, като например Националната програма за развитие на селските райони, Оперативна програма „Околна среда“, Оперативна програма „Рибарство“ и Оперативна програма „Регионално развитие“. Всички тези програми осигуряват финансиране с приоритет за околната среда и опазването на биоразнообразието. Това е много добра възможност за голям брой потенциални бенефициенти, включително управители на земеделска земя и горски територии, аквакултурни производители, малки и средни предприятия в селските райони, както и организации с нестопанска цел и обществени институции като Дирекциите на Природните паркове. През 2010 г. WWF възложи изготвянето на анализ на *Ползването на фондовете на ЕС за екосистемни услуги и потенциално публично финансиране за схеми за ПЕС*³. Анализът показва, че европейските фондове вече покриват много от екологичните нужди в страната. Различни програми осигуряват финансиране за капиталовложения, свързани например с модернизиране на селскостопански предприятия, разширяване на селскостопанските дейности и основаване на нови предприятия в селските райони (чрез разработване на услуги или производство на неселскостопански продукти). В рамките на Програмата за развитие на селските райони има няколко схеми за плащания – агро-екологични плащания, които са насочени към компонентите на околната среда, като целят тяхното подобряване за достигане на благоприятен екологичен статус на видовете и земите. Сред тях са плащанията за органично земеделие, както и плащанията за земеделски земи с висока природна стойност. Има също и компенсаторни плащания за земи в рамките на Натура зоните. Освен това Оперативна програма „Околна среда“ предоставя много възможности за финансиране за Дирекциите на Природни паркове за подобряване на управлението чрез изграждане на експертен и технически капацитет. В нито една от тези програми обаче не се взема под внимание туризмът и влиянието му върху защитените територии (кумулятивният ефект на туристическата дейност). Освен това средствата се отпускат за ограничен период от време (3-5 години в зависимост от мярката и програмата). След изтичането на този период бенефициентите трябва да гарантират устойчивостта на резултатите, като ползват своите собствени ограничени ресурси. Това важи особено за публично финансираните структури, като например Дирекциите на Природни паркове.

След като анализира световния опит, WWF идентифицира ПЕС като възможен дългосрочен инструмент за финансиране за защитените територии. В този конкретен случай, ПЕС може и да не успеят да покрият всички финансови нужди, но чрез частни сделки (които да се подновяват на всеки 5 години) могат да осигурят малки суми за по-дълъг период от време като допълнение на наличното държавно и публично финансиране на защитените територии.

³ Казакова, Я., 2010. „Доклад за ползването на фондовете на ЕС за екосистемни услуги и потенциално публично финансиране за ПЕС схеми“, WWF Дунавско-Карпатска програма“, на англ. език, www.panda.org/dcpo

WWF идентифицира два различни обекта за демонстрационни проекти в България: района на Русенски Лом в близост до ПП „Русенски Лом” до гр. Русе; долните течения на реките Вит и Осъм в Плевенска област в централната част на северна България. И двата потенциални проектни района са разположени в границите на Зелен коридор Долен Дунав.

Пилотните дейности в Природен парк „Русенски Лом” в областта на ПЕС започнаха през 2006 г. Потенциалните приоритетни дейности и проблеми в района Русенски Лом бяха: поддържане и подобряване на биоразнообразието в Природен парк „Русенски Лом”, поддържане на наличните земеделски земи с висока природна стойност, включително пасища и ливади; преобразуване на част от обработваемите земи по поречието на река Русенски Лом в ливади и пасища; популяризиране на местно произведените храни и хранителни продукти от пасища и ливади с висока природна стойност, както и осъществяване на устойчиво горско управление на парковите гори. Потенциалните механизми за финансиране на тези дейности включват национални схеми за плащания, както и приходи от туристи, посещаващи района. Представителите на местния туристически бизнес създадоха Асоциацията за природен туризъм, която цели да подкрепя дейностите в Природния парк, отчитайки значението на природната ценност на района за успеха на търговската им дейност.

Откъс от доклада от Семинар за устойчив туризъм, насочен към местните туроператори⁴

Семинарът се проведе от WWF Дунавско-Карпатска програма през март 2008 г. с финансовата подкрепа на Програма BBI Matra.

Отначало оценката за влиянието на туризма върху защитената територия не се вземаше предвид от местните туроператори, въпреки че те рекламираха обектите си като част от Природния парк. Ползата беше предимно едностранна, тъй като техният туристически бизнес привличаше посетители именно благодарение на стойността на Природния парк. Презентациите и предизвикателствата по време на семинара действително ги накараха да помислят за обратната посока на потенциалното положително въздействие. Разбира се, бизнес успехът продължи да бъде приоритет в мисленето и планирането на туроператорите, но поне започнаха да вземат предвид и въздействието.

Бъдещите дейности ще се фокусират върху засилване на капацитета на асоциацията (бел.авт. Асоциация за природен туризъм, настоящ проектен партньор на WWF в Дунавския ПЕС проект) за управление и осигуряване на туристически услуги. Другият приоритет, който е по-важен за настоящия доклад, е идеята за разработване на схема за плащания, която да подпомага опазването на биоразнообразието, повлияно от туристите в района. Разглежданата ПЕС схема включва следните плащания: туристите плащат малка надбавка за нощувките в местните места за нощуване, които от своя страна я превеждат в ПЕС фонда; купувачите на местни хранителни продукти, произхождащи от пасища с висока природна стойност плащат малка надбавка (включена в цената на продукта), която също се превежда в ПЕС фонда; освобождаване от данъци или намаляване на местните данъци за фирми, които участват в ПЕС фонда. Средствата от ПЕС фонда ще се ползват за преки консервационни дейности в Природния парк. Разработването на туристическа ПЕС схема в региона в момента се ползва с подкрепата на местните туристически фирми и администрацията. То обаче трябва да бъде стартирано в скоро време, за да се използват създадената инерция и очаквания. Възможностите за успех са много добри, ако продължим да подкрепяме инициативата на Асоциацията за природен туризъм. За момента капацитетът ѝ за самостоятелно разработване на схемата е доста ограничен въпреки големия ентузиазъм. Така че е необходима външна подкрепа както по отношение на експертния капацитет в изграждането на ПЕС схеми, така и в областта на модернирането и преговорите.

Предпроектните проучвания идентифицираха туристите и операторите в сферата на туризма като потенциални купувачи на екосистемни услуги, а институцията, отговорна за управлението на защитената територия – дирекцията на ПП „Русенски Лом” – като потенциален продавач на тези услуги.

1.2. ПРОБЛЕМИ, КЪМ КОИТО Е НАСОЧЕН ПРОЕКТЪТ

В днешно време туризмът е с нарастващо значение за поминъка в този селски район. Стимул за това са европейските фондове, които осигуряват подкрепа за (стартиращи) предприятия и за фермери, които искат да разнообразят стопанската си дейност. И в двата случая развитието на туризма отговаря на критериите за финансиране. След присъединяването на България към ЕС броят на местата за настаняване в „Русенски Лом” се удвои, а броят на посетителите се увеличи със 76%. В края на 2012 г. отвори врати нов хотел в Русенски Лом с капацитет 90 легла, в район с капацитет около 20 легла. Въздействието от дейността на отделните оператори в сферата на туризма е малко поради сравнително ограничения капацитет за настаняване. Общото/кумулятивно въздействие на туризма обаче никога не е било оценявано или разглеждано, въпреки че отпечатъкът на туризма върху местните видове и местообитания вече е очевиден. Тъй като туризмът и земеделието вероятно ще останат основните стопански дейности в селските райони, включително в ПП „Русенски Лом”, може да се заключи, че тяхното въздействие върху отпечатъка на този сектор ще увеличи и вредата върху биоразнообразието в екосистемите.

Според ОМКЕС⁴ културните услуги се дефинират основно като физическите параметри, локации или ситуации, които създават промени във физическото или умственото състояние на хората, и чийто характер е фундаментално зависим от природните процеси; те могат да включват отделни видове, местообитания или цели екосистеми.

Туризмът не е единствената икономическа дейност, която оказва натиск върху екосистемите на Русенски Лом. Въпреки това дунавският ПЕС екип се спря на културните екосистемни услуги – естетическа стойност и ценност на биоразнообразието тъй като вече съществуват финансови инструменти (макар и не идеални) за природосъобразни практики в земеползването. Също така плащанията за културни услуги могат да подпомогнат цялостното въвеждане на ПЕС и да създадат понататъшни възможности за наслояване⁵ на екосистемни услуги – плащането за естетичната стойност и ценността на биоразнообразието може да допринесе и за подобряването на други екосистемни услуги както например задържане на въглерод, опрашване, защита от наводнения. В този контекст визията за ПП „Русенски Лом”, формулирана на основата на дискусии с местните заинтересовани лица, е следната: **Русенски Лом се превръща в място с възстановени и опазвани екосистеми и биоразнообразие, което носи социално-икономически ползи на активно ангажираните местни общности.**

⁴ Обща международна класификация на екосистемните услуги (ОМКЕС), която описва екосистемните ползи като директно допринасящи за човешкото благоденствие.

⁵ Наслояване на екосистемни услуги – няколко купувача на отделни екосистемни услуги финансират съвместно първоначалните и периодичните разходи за осигуряване на екосистемни услуги от един и същи пилотен район.

Настоящият пилотен проект е насочен към реалната и потенциалната загуба на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието в пилотния район на Русенски Лом, която се причинява от нерегламентирания туризъм. Трябва да се отбележи, че като цяло туристическият сезон започва в началото на пролетта и продължава до началото на есента, а този период съвпада с размножителния сезон на дивите животни в ПП „Русенски Лом”. Затова постоянният нерегламентиран туризъм, какъвто широко се практикува в момента, води до безпокойство на дивите животни и замърсяване.

1.3. НАЦИОНАЛНАТА СИСТЕМА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

Пилотният район Русенски Лом⁶ е един от 11-те природни парка в България. Обявен е през 1970 г.⁷ с цел опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие, както и на културното и историческо наследство в района.

Каре 1: Националната екологична мрежа (НЕМ) в България

НЕМ в България се изгражда съгласно Закона за биологичното разнообразие. Нейните цели са: дългосрочното опазване на биологичното, геологичното и ландшафтното разнообразие; осигуряването на достатъчни по площ и качество места за размножаване, хранене и почивка, вкл. при миграция, линееене и зимуване на дивите животни; създаването на условия за генетичен обмен между разделени популации и видове; участие на България в европейските и световните екологични мрежи; ограничаването на негативното антропогенно въздействие върху защитените територии. В НЕМ се включват защитени територии, обявени съгласно Закона за защитените територии и изискванията на Директива 92/43/ЕИО за опазването на природните местообитания и на дивата флора и фауна и Директива 2009/147/ЕИО на Европейския Парламент и на Съвета относно опазването на дивите птици. НЕМ приоритетно включва сайтове по КОРИНЕ, Рамсарски обекти, Важни места за растенията (ВМР) и Орнитологично важни места (ОВМ).

В момента в България има обявени 955 защитени територии, които заемат около 5,1% от територията на страната. Съгласно Закона за защитените територии, защитените територии са разделени на 6 категории: резервати (55), национални паркове (3), природни забележителности (350), поддържани резервати (35), природни паркове (11) и защитени местности (501).

Защитените зони са част от европейската екологична мрежа Натура 2000. В момента от Министерски съвет са приети 114 защитени зони за опазване на дивите птици, заемащи 20,3 % от територията на България, и 228 защитени зони за опазване на местообитанията, заемащи 29,5 % от територията на България. Понастоящем защитените зони по Натура 2000, обявени от Министерския съвет, са 332 и заемат общо 33,89 % от територията на страната.

⁶ Информация за ПП „Русенски Лом” от Изпълнителна агенция „Околна среда”, http://eea.government.bg/zpo/en/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=5&areaID=3

⁷ Заповед РД-567, 26.02.1970 г.

Паркът се управлява от Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ чрез План за управление, официално одобрен през 2005 г.⁸ Планът за управление за територията е с валидност 10 години, като се преразглежда след изтичането на първите 5 години. Дирекцията е специализирано териториално звено на Изпълнителната агенция по горите (ИАГ), на подчинение на Министерството на земеделието и храните. Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ има правомощия да прилага Заповедта за обявяване на ПП „Русенски Лом“, двете зони по Натура 2000 и още няколко територии по поречието на р. Дунав. Дирекцията е юридическо лице, финансирано от държавата (от държавния бюджет). Бюджетът се утвърждава ежегодно и се основава на финансова план-сметка за издръжка и мероприятия. Този източник на финансиране обаче е доста ограничен. Дирекцията осъществява своите дейности чрез проекти, финансирани от ЕС. Тези средства обаче се отпускат за 2-3 години и не осигуряват устойчиво дългосрочно финансиране за консервационни дейности. Дирекцията също така може да генерира приходи от дейности като екскурзоводство, обучения и продажба на информационни материали. Ако приходите от тези дейности не се изразходват в рамките на същия отчетен период, те се превеждат по сметката на ИАГ. Дали тези приходи ще се върнат обратно в Природния парк в бюджета за следващите години зависи от приоритетите за финансиране на ИАГ на национално ниво. Тази ситуация създава несигурност по отношение на това дали един потенциален ПЕС фонд ще е на разположение на Дирекцията, за да генерира/поддържа потока на екосистемни услуги, за които са предназначени плащанията. Периодът на забавяне между генерирането и разходването на средства, както и липсата на сигурност за това, че средствата ще бъдат върнати в бюджета на Дирекцията са допълнителен източник на несигурност сред потенциалните потребители на екосистемни услуги. Ако тази финансова несигурност продължи да съществува, тя може да подрони приложимостта на един успешен механизъм за ПЕС.

1.4. БИОРАЗНООБРАЗИЕ И ЕКОСИСТЕМИ В ГРАНИЦИТЕ НА ПИЛОТЕН РАЙОН РУСЕНСКИ ЛОМ

Предназначението на ПП „Русенски Лом“ е да опазва природното и историческото наследство и ландшафтите. Флората на Парка включва 902 вида (23% от българската флора), сред които 30 балкански и 1 български ендемит. Ендемичните растителни видове в Парка съставляват 3,4% от флората. Водосборът на Русенски Лом е единственото място в България, където може да се намери балканският ендемит *Verbascum dieckianum* Borb. & Degen.

В региона на Ломовете се срещат 149 вида птици⁹, 37 от които са включени в Червената книга на България (1985 г.). От регистрираните птици 59 вида са от европейско консервационно значение (SPEC) (BirdLife International, 2004), 3 от тях са включени в категория SPEC 1 като световно застрашени, 17 в категория SPEC 2 и 39 в SPEC 3 като видове, застрашени в Европа. Територията осигурява подходящи местообитания за 48 вида, включени в Приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, които се нуждаят от консервационни мерки, от които 44 вида са включени и в Приложение I на Директивата за птиците.

⁸ Решение №539, 06.06.2005 г.

⁹ Информацията за видовете птици е от интернет сайта на БДЗП - http://bspb.org/ovm.php?id=25&menu_id=65

Снимка 1: Ковачев зановец *Chamaecytisus kovacevii* (Velen.) Rothm, български ендемит, срещащ се само в северната част на Дунавската равнина

Източник: © Дирекция на ПП „Русенски Лом“

В Ломовете се намира и най-голямата гнездова популация в страната на червения ангъч (*Tadorna ferruginea*). Това е и едно от най-важните места в страната за египетския лешояд (*Neophron percnopterus*), белоопашатия мишелов (*Buteo rufinus*) и черната каня (*Milvus migrans*). Орелът змияр (*Circaetus gallicus*), малкият креслив орел (*Aquila pomarina*), бухалът (*Bubo bubo*), синявицата (*Coracias garrulus*), сивият кълвач (*Picus canus*), полската бърбрица (*Anthus campestris*) и ястребогушото коприварче (*Sylvia nisoria*) се размножават в района в значителни количества. Долината на р.Русенски Лом е в най-западната част на миграционния път Виа понтика, който се ползва основно от хищните птици. Това е един от основните коридори, през които малкият креслив орел навлиза в България по пътя си на юг. ПП „Русенски Лом“ е дом на 70 вида бозайници (повече от 70% от бозайниците в България), вкл. 30 вида, защитени от българското законодателство, и 41 вида, защитени от Бернската конвенция.

Екосистеми и основни заплахи

ПП „Русенски Лом“ се характеризира предимно със сухоземни екосистеми – гори, пасища и ливади. Сладководните екосистеми заемат само 2% от цялата площ на Парка, възлизаща на 3408 ха.

Горите са представени от 27 вида и заемат 2808 ха, което е около 82% от територията на Парка. Над 70% от горите са съставени от местни видове, но екологичният им статус не е добър. 30% от горските територии са заети от чуждоземни видове. Екологичният статус на горите на територията на Парка по отношение на тяхното биоразнообразие и функция е много по-лош от потенциалния. Основните причини за това са антропогенният натиск и неправилните горскостопански практики, които водят до унищожаване на ключови елементи за биоразнообразието (мъртва дървесина и хралупати дървета). Въпреки че в момента консервационният статус на биоразнообразието не е особено благоприятен, капацитетът за възстановяване на горите в пилотния район е добър, което е позитивно¹⁰.

¹⁰ Лазаров, С., 2012, Инвентаризация на горите и горските мерки в природен парк "Русенски Лом", Дирекция на природен парк Русенски Лом

Пасищата и ливадите съставляват втората по значимост екосистема в района, но площта им е сравнително по-малка от тази на горите – 600 ха. Неправилни земеделски практики в пасищата и ливадите, както и прекратяването на традиционните екстензивни земеделски практики са основните заплахи за добрия им екологичен статус и за опазването на свързаните с тях видове. Заплахите водят до деградиране на местообитанията и загуби на свързаните с тях ползи. Пасищата и ливадите също така играят важна роля за задържането на въглерод, особено влажните ливади. Районът е основният източник на естествен фураж и е местообитание на видове, които са от специален интерес за туристите. Русенски Лом е едно от най-важните места за гнездящите птици в България. Някои от птиците са застрашени в Европа и са под българска и европейска защита. Тук обаче защитата не е несъвместима с човешката дейност. Много от видовете обитават открити, полуестествени територии и тяхното оцеляване е зависимо от практикуването на слабоинтензивно земеделие. Някои от най-привлекателните обитатели на по-сухите пасища и ливади са лалутерът (*Spermophilus citellus*), пъстрият пор (*Vormela peregusna*) и степният пор (*Mustela eversmanii*), като и трите са видове от значение за Общността съгласно Директивата за местообитанията.

Пилотната схема за ПЕС включва няколко „горещи места“, където се развива интензивен туризъм, който вече представлява заплаха за биоразнообразието под формата на безпокойство на застрашени видове, шумово замърсяване и замърсяване с отпадъци, както и деградиране на пасища и ливади поради нерегламентирано лагеруване и палене на огньове. На някои места нерегламентираният туризъм става причина редки птици да изоставят обичайните си гнездилища, като например черният щъркел в с. Нисово. Преди 1990 г. изоставените рибарници осигуряваха спокойно място, богато на храна, за черния щъркел. В момента обаче рибарниците се дават под аренда и броят на двойките птици е двойно по-малък. Човешката дейност доведе до рязко намаляване на числеността на египетския лешояд от 10 гнездящи двойки на 3-4 в момента. Сред причините за този спад са посещенията на туристи и затварянето на регулираните сметища в селата.

Картата по-долу показва територията на Природния парк и района на действие:

Източник: © Дирекция на ПП „Русенски Лом“

Районът на действие заема около 10% от общата площ на ПП „Русенски Лом“.

2. РАЗРАБОТВАНЕ НА РАМКАТА НА СХЕМАТА

2.1. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЦЕЛЕВАТА ЕКОСИСТЕМА И НЕЙНИТЕ УСЛУГИ

ПП „Русенски Лом” е един от 11-те природни парка в България, които формират Националната екологична мрежа. Въпреки сравнително малката си (в сравнение с други природни паркове) площ от 3408 ха тази защитена територия генерира икономически ползи, възлизащи на повече от 2 милиона евро годишно, както показват оценки на WWF и външни експерти. Тези ползи включват различни екосистемни услуги, осигурявани от горите, пасищата, ливадите и биоразнообразието на ПП „Русенски Лом”, като например осигуряване на храна и фураж, регулиране на водните количества и качеството на водите, защита от наводнения, задържане на въглерод, развлекателна и образователна ценност, опрашване и др.

Таблица 1: Годишна стойност в евро на екосистемните услуги, осигурявани от екосистемите в Русенски Лом

Тип	Подтип	Група	Описание	Стойност в евро
Културни	Физически и интелектуални взаимодействия с биомите, екосистеми, ландшафти и акватории	Физически и опитни взаимодействия	Екотуризм	67,200
Регулиращи и поддържащи	Регулиране на водните течения	Водни течения	Защита от наводнения	7,500
	Поддържане на физичните, химичните, биологичните условия	Условия във водите	Пречистване на водите	15,340
		Атмосферен състав и регулиране на климата	Задържане на въглерод от горите и влажните ливади	2,321,570
Материални	Храни	Биомаса	Диви плодове	250
			Дивеч	230,000
	Материали	Биомаса	Дървесина и дървен материал	80,000
			Фураж (сено и прясна трева)	66,000

Бел.1: Оценка, направена от екипа по проекта Дунав ПЕС, базирана на ОМКЕС

Този поток от екологични услуги носи директни ползи за 35 000 селски жители и 150 000 градски жители, които живеят в близкия урбанизиран район на гр. Русе. Според официалната статистика ПП „Русенски Лом” всяка година се посещава от 20 000 души. Това генерира годишен приход за местната икономика, възлизащ на 67 000 евро, но се смята, че това е по-скоро занижена оценка, защото липсва система за мониториране на броя на посетителите в района и той е изчислен само на базата на официалната статистика. Разговорите с туристическите информационни центрове в Русе и Иваново, с хотелите и туроператорите показват, че популярността на Русенски Лом нараства и това води до увеличаване на броя на посетителите и туристите.

Тенденциите в броя на туристите показват, че ще стане още по-трудно да се поддържа контролът на туристическите дейности в района. Телефонни интервюта през периода 2010 - 2012 г. за видовете туристически дейности в района показват, че всички места за нощуване разчитат на естетическата стойност на района; 5 от 12 анкетирани обаче нямат представа, че техните туристически услуги могат да имат негативно въздействие върху местообитанията и биоразнообразието, напр. каране на АТВ в Парка, достъп до гнездата на птици или ползване на пътеки, минаващи близо до гнезда. 8 от 12 анкетирани са готови да инвестират средства за разработването на собствени екопътеки, като 6 от тези 8 не са били наясно с факта, че този вид дейност трябва да се координира с Дирекцията на ПП „Русенски Лом”.

Биоразнообразието и ландшафтните осигуряват условия и възможности за различни форми на туризъм, като например наблюдение на птици, проучване на пещери, скално катерене, воден туризъм и др. Също така трите културно-исторически обекта в района са ценен ресурс за туристическия бизнес. Въпреки тяхната ключова роля обаче туристическите фирми не инвестират каквато и да е част от приходите си в управлението на тези ресурси.

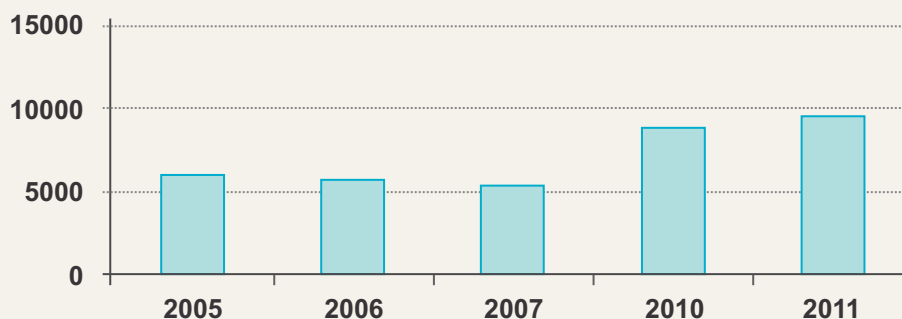
2.2. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЗАПЛАХИ И РИСКОВЕ ЗА ЕКОСИСТЕМАТА (И УСЛУГИТЕ)

Основните причини за фокусиране върху културните услуги са следните:

(1) Нарастване на натиска върху целостта на местообитанията и биоразнообразието, свързан с нарастващия туризъм в региона.

Трудно е да се направи точна оценка на броя на туристите в района, тъй като няма обхватна официална статистика. Природният парк не разполага със система за преброяване и мониториране на броя на туристите; по причини, свързани с отчитането на разходите и данъците, местата за настаняване не дават точна информация на общините за броя на туристите, които нощуват при тях. Има дори места, които предоставят нощувки, без да са официално регистрирани. Единствените данни за туристическия поток в района могат да се получат от Регионалния исторически музей, чиято администрация отговаря за поддържането на историческите забележителности в Русенски Лом. Според данните на Музея броят на посетителите на Ивановски скални църкви и средновековния град Червен през 2011 г. е бил 9597. Този брой е с 56% по-висок от броя на посетителите през 2005 г. Таблицата по-долу дава информация за нарастването на броя на туристите в периода 2005-2011 г.

Годишен брой на посетителите на Ивановски скални църкви

* 2007 Данни за периода януари-септември, източник: Регионален исторически музей Русе

Тези данни обхващат само организирани групи, посещаващи историческите забележителности в района. Те не включват посетители от градовете Русе и Букурещ (румънската столица) за скално катерене, велосипеден и пешеходен туризъм, любители на водните спортове и други индивидуални туристи, които отседат в Природния парк.

За да получи достоверна информация за броя на туристите, екипът на дунавския проект за ПЕС проведе интервюта и с 6 местни места за настаняване и местните общини¹¹. Според информацията, дадена от местата за настаняване, те са обслужили 4335 туристи през 2011 г. За сравнение в община Иваново, където се намират три от интервюираните места за настаняване и двата исторически обекта, са отчетени 19 957 туристи през 2011 г. Тази голяма разлика в броя на туристите създава несигурност в анализа. Тя може по-късно да повлияе на ПЕС схемата, тъй като посетителите и туристите в пилотния район са сред целевите купувачи на екосистемни услуги. Също така това е проблем за оценката на естествения капацитет на Русенски Лом за туризъм, което пък е свързано с мерките за намаляване на въздействието на туризма.

Освен това, информация за броя на туристите беше открита в регионалните статистики, предоставени от Туристическия информационен център на град Русе и община Русе; според тях повече от 500 000 туристи са посетили град Русе през 2011 г. Не беше възможно обаче да се получи информация за дела на хората, които са посетили Природния парк. Нашите предположения (занижени) след дискутиране на въпроса с Туристическия информационен център-Русе са, че поне 5% (25 000 туристи) са посетили Природния парк. Основните заплахи за биоразнообразието, причинени от нерегулиран туризъм, в момента включват:

- **Безпокойство на дивите животни**

Силните шумове, неправилните туристически практики, като например приближаване до гнездата на птиците по време на размножаването и гнезденето, както и големият брой туристи са сред основните фактори, причиняващи безпокойство на животинските видове и особено птиците. В някои случаи безпокойството се дължи на ограничения капацитет на посещаваното място, докато в други случаи то е причинено от факта, че посетителите не са достатъчно добре информирани за въздействието от тяхното поведение.

¹¹ Екипът на WWF е благодарен на областния управител на Русенска област (2011), чиято администрация ни помогна в събирането на данни за туризма от местните общини

¹² <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=3371>

Такива проблеми се наблюдават в райони, които са интензивно посещавани от туристи, като исторически обекти, туристически заслони, скали и пещери. Междинният доклад за напредъка на Дунавския ПЕС проект показва, че в пилотния район има малка, но значима гнездова популация на египетския лешояд (*Neophron percnopterus*), който е категоризиран като световно застрашен¹² и е чувствителен към безпокойство от туристи. В Парка има също и други размножаващи се видове, които са включени в Директивата за птиците на ЕС, които също са чувствителни към безпокойство по време на гнездовия период, напр. черният щъркел (*Ciconia nigra*). За жалост, въпреки че Паркът има план за управление, той е съвсем базисен и на практика няма ресурси за неговото прилагане, включително за адекватното управление на посещенията. Известно е, че много от пътеките минават близо до гнездилищата на тези птици.

- **Замърсяване с отпадъци от туристите**

Естествено в Русенски Лом няма система за управление на отпадъците, тъй като това е защитена територия и достъпът на превозни средства е ограничен. В Парка всеки турист би трябвало да прибира отпадъците си. Въпреки че има информационни табла, които информират туристите за проблема с боклука, изхвърлянето и замърсяването с различни отпадъци от туристите е проблем, който е общ за всички често посещавани места в Парка.

(2) Ниско ниво и затруднен контрол върху туризма

Географията на района позволява лесен достъп до почти всички части на Парка. Този улеснен достъп се превръща в проблем, като се съчетае с (а) слабото ниво на комуникация (диалог) между Дирекцията на ПП и местата за настаняване, (б) недостига на персонал в администрацията на Дирекцията, който да се занимава конкретно с тези комуникации, както и с връзките с фермерите, пчеларите и други ползватели на района. В същото време трябва да се признае приносът на Дирекцията в създаването на условия за развитие на екотуризма: Дирекцията осъществи няколко проекта с европейско финансиране за изграждане на пътеки, заслони, информационни табели и маркировка. Това е добър опит за управляване на туризма и информиране на туристите в района, но не е достатъчно – необходимо е да се осигури служител на Дирекцията, който да се занимава само с туристите и туристическите фирми, за да осигуряват те различни услуги, допринасящи за намаляването на въздействието на туризма върху биоразнообразието и местообитанията. Това включва услуги като водене на посетители и обучение/ координиране на местните водачи, повишаване на съзнанието, както и създаване и поддържане на контакти със сектора и релевантните заинтересовани лица.

(3) Ограничено държавно финансиране за посрещане на текущите разходи по консервационните дейности

Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ отговаря за управлението, опазването и възстановяването в Природния парк. Режимът на ползване и управление на ПП „Русенски Лом“ е дефиниран в Закона за защитените територии и Плана за управление на ПП.

¹² <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=3371>

Паркът е разработил бизнес план за устойчив туризъм, съдържащ маркетингова и рекламна политика. Годишното държавно финансиране обаче обикновено не е достатъчно за покриване на консервационните нужди на района, вкл. управление и мониторинг на туристическия поток. Дирекцията е направила много, за да създаде условия за туризъм, както беше споменато по-горе, но тези дейности са финансирани от външни източници, които подкрепят дейностите само в проектните времеви рамки. Освен това е трудно да се поддържат пътеките, маркировката и туристическата инфраструктура поради ограниченото държавно финансиране и честите нарушения на инфраструктурата (вандализъм, унищожаване и кражба на табла, пейки, заслони). Разговорите с директора Милко Белберов и главния експерт Цонка Христова показват, че годишният държавен бюджет е достатъчен да покрие само една трета от разходите за консервационните дейности, заложен в Плана за управление. През 2010 г. финансовите ресурси (без заплатите) за консервационни мерки, предоставени от държавата на Дирекцията на НП „Русенски Лом“, са били около 10 000 евро – по 3 евро на хектар. Тази сума е изключително малка, като се има предвид голямото разнообразие и брой на биологичните видове и екосистеми, които се нуждаят от различни управленски (консервационни) дейности през цялата година. Оценките показват, че около 40 000 евро годишно са необходими само за управлението на туристическия поток в пилотния район.

(4) Липса на икономически инструмент, който да подпомогне намаляването на въздействието на туризма върху екосистемните услуги в Русенски Лом.

Има разнообразни механизми за европейско финансиране, действащи в България, но малко от тях са насочени към въздействието на туризма върху природата. Оперативна програма „Околна среда“ подкрепя консервационните дейности, но не осигурява дългосрочно финансиране за тях.

WWF работи по ПЕС в района от 2006 г. Във всички проекти, свързани с икономически механизми за опазване на природата, туризмът е идентифициран като един от ключовите сектори, които да бъдат привлечени в управлението на защитената територия. През 2008 г. местният координатор на WWF фасилитира основаването на местна НПО „Асоциация за природен туризъм“, в която членуват местни туроператори. Една от целите на тази НПО е да подпомага и популяризира природосъобразния туризъм. В продължение на 2 години координаторът подпомагаше Асоциацията в разработването на проектно предложение за финансиране на първоначалните разходи на нискомасщабна схема за плащания, чрез която да се генерират приходи за опазване на природата и намаляване на въздействието на туризма върху местообитанията и биоразнообразието. Част от схемата предвиждаше събирането на ПЕС чрез продажба на информационни материали. Ползването на финансиране от донора за производство на материали за продажба беше считано за дейност, която генерира приходи, въпреки че приходът нямаше да се ползва от кандидата. Това беше основната причина оценяващите проектните предложения да отхвърлят проекта.

Схемата, която в момента се разработва от Дунавския ПЕС проект, се основава на този опит и обединява членове на Асоциацията за природен туризъм и други предприемачи в областта на туризма, които споделят разбирането за необходимостта от създаване на частен фонд за целеви консервационни дейности, които да повишават естетическата стойност и ценността на биоразнообразието за туризма – което ни води към следващата причина (5).

(5) Липса на връзка между ползвателите на природния капитал и разходите, свързани с устойчивото управление на този капитал в Русенски Лом

Ползвателите включват фирми, сред които има фермери и предприемачи в областта на горското стопанство и туризма. Докато някои горскостопански дейности осигуряват финансови ресурси за устойчиви горскостопански практики, земеделието и туризмът не реинвестират никаква част от приходите си в опазването на природния капитал, на който те дължат значителна част от финансовите си печалби. Този пропуск значително задълбочава загубата на биоразнообразието в района. В момента на територията на ПП работят 15 места за настаняване. Има също и няколко НПО, базирани в Русе, които са специализирани в приключенския туризъм и екотуризма. Тези организации също получават ползи от Русенски Лом благодарение на възможностите, които Паркът предлага за различни форми на туризъм – скално катерене, кану, пещерно дело, наблюдение на птици и др. Повечето от тези фирми при запитване признаха, че техните приходи са зависими от природата на Русенски Лом и изказаха готовност да инвестират в поддържането на нейните ценности.

(6) Липса на информация за екосистемните услуги сред техните потенциални купувачи и другите местни заинтересовани лица

Терминът „екосистемни услуги” много трудно се разбира от местните заинтересовани лица. По-добро разбиране на тази донякъде сложна концепция се постигна след многобройните интервюта, срещи и семинари, организирани на местно ниво с различните целеви групи: фермери, рибари, туроператори, НПО, публични администрации (администрацията на ПП, местното управление, услугите за разширяване на селскостопанските дейности) между 2010 и 2012 г. Например по време на семинар за представяне на ценностите на района, организиран за местни журналисти, те не бяха наясно с природните функции и с каквито и да е икономически механизми (включително въглеродните споразумения) за реинвестиране в природата. В този контекст, културните услуги по-лесно се възприемат от местните заинтересовани лица, отколкото другите групи екосистемни услуги. Те се разглеждат като основа за стартиране на подхода за ПЕС в района.

За да се справи с тези проблеми, на основата на предпроектните проучвания Дунавският ПЕС екип реши да разработи схема за плащания, за да повиши естетическата стойност и ценността на биоразнообразието на ПП „Русенски Лом”, като свърже ползвателите и доставчиците на тези услуги във взаимно партньорство.

Фигура 1: Процес на разработване на ПЕС в Русенски Лом

Бел. 2: На базата на процеса за въвеждане на ПЕС в рамките на Дунавския ПЕС проект. Вж. приложението, Тодорова, М. и Мартини, М. 2012

2.3. ПЕС КАТО РЕШЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА С БИОРАЗНООБРАЗИЕТО

Целта на тази ПЕС схема е да подобри опазването и поддържането на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието на ПП „Русенски Лом” чрез активно въвеждане на релевантните заинтересовани лица.

2.3.1. РАЙОН НА ДЕЙСТВИЕ НА ПЕС

Районът на действие на схемата включва цялата територия на ПП „Русенски Лом“ (3408 ха). Няколко места обаче се ползват по-интензивно за туризъм в Природния парк. Тези места ще бъдат във фокуса на планираните дейности. Районите на действие за ПЕС включват:

- **Ивановски скални църкви** – това е известна туристическа забележителност от световно значение, включена в Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО. Всяка година има голям туристически поток към Ивановските скални църкви. 9500 души са посетили църквите в организирани групи през 2011 г.

Скалите на Ивановските скални църкви са гнездилище на уязвими видове птици като например бухал, вечерна ветрушка и синявица. Всички тези птици са изложени на шум и близък контакт с туристите. Друг проблем е събирането на цветя от туристите в нарушение на конкретни забрани.

Ивановските скални църкви са изходен пункт/ крайна цел на една от екопътеките, която свързва църквите с две други селища – Кошов и Нисово. Тези пътеки минават по течението на река Русенски Лом. В момента те са в много лошо състояние, което кара туристите да търсят алтернативни пътища, без да знаят, че така застрашават дивите животни. Много е трудно да се контролират и мониторират тези вредни практики. От една страна, възможно решение е да се възстановят съществуващите пътеки. От друга страна е възможно да се определи и разработи друг маршрут за туристите, който да намали въздействието върху биоразнообразието и местообитанията.

- **Червен** е добре позната дестинация сред туроператорите заради средновековния град. Основните проблеми тук са подобни на тези с Ивановските скални църкви. Първо, много туристи хвърлят боклука си на неподходящи места. Второ, една от пътеките към археологическия паметник се подкопава все повече, което има негативно въздействие върху ландшафта. Трето, влажните ливади деградират поради неконтролирано и нерегламентирано лагеруване. Четвърто, по финансови причини ливадите не се косят дори веднъж годишно. Повечето от тях обрастват с храсти и рудерални растения. За да се реши този проблем, вместо да се ползват крайречните ливади за лагеруване, експертите от Дирекцията на ПП предлагат ливадите, които са по-отдалечени от реката, да се поддържат за туристически дейности.
- **Село Нисово** е един от входните пунктове на Парка. Оттам започват няколко пътеки. Първата свързва селото със село Писанец; втората води до историческа и културна забележителност – Големия Нисовски скален манастир; третата достига до село Сваленик; четвъртата, която е дендрологична пътека, минава близо до рибарник и стига до 600-годишно дърво (Старият бряст¹³). Пътеките до бряста и Големия Нисовски манастир са особено уязвими към туризма. Те преминават съвсем близо до гнезда на черен щъркел и египетски лешояд. Освен това Нисово привлича все по-голям брой туристи, включително любители на птиците. В момента повечето наблюдатели на птици се движат на групи с водач. Необходимо е обаче всички посетители да имат водачи, за да се избегне обезпокояването на животните.

¹³ Старият бряст падна по естествени причини през май 2013 г. Дирекцията на Природния парк предвижда за запази пътеката и да съхрани бряста.

- **Писанец** – в този район натискът идва предимно от лагеруване и палене на огньовете по влажните ливади покрай река Бели Лом. Поради лесния достъп до района е изключително трудно да се контролират тези източници на безпокойство. В повечето случаи причинителите са неорганизираните посетители на Русенски Лом. Освен това една къща за гости в с.Писанец предлага офроуд в Природния парк, който е с изключително негативно въздействие върху флората и фауната в тази част на Русенски Лом. Тази практика трябва да се прекрати, но вероятно налагането на глоба няма да има ефект. Затова е важно да се помисли за по-генерално решение, което да се заложи в новия План за управление – например Министерствата на околната среда и на икономиката могат да обвържат издаването на лицензи за туроператорите и местата за настаняване в защитените територии с използването на добри практики, норми или режими. Ако се въведат такива рестриктивни разпоредби, ситуацията може да се подобри.

По време на пилотната фаза тези райони формират района на действие на схемата за плащания за културни екосистемни услуги. Те заемат около 67% от територията на Парка.

2.3.2. ВЪЗМОЖНИ ПРЕЧКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА ПЕС

Има няколко проблема, които биха могли да попречат на успешното прилагане на ПЕС:

- Липсата на нормативен акт, регулиращ законовите условия за разработването на механизми за ПЕС. Екосистемните услуги и ПЕС са споменати само в Закона за горите. Няма обаче ясни дефиниции на тези нови понятия. В рамките на Дунавския ПЕС проект екипът започна работа по интегрирането на екосистемните услуги и ПЕС в политиките, въпреки че засега няма наличен опит с ПЕС на национално ниво. По тази причина не съществува и законова рамка и/или документ, регулиращ правата и задълженията на купувачите и продавачите на екосистемни услуги, както са описани в дефиницията на Вундер (2005).
- Управлението на приходите от Дирекцията на ПП „Русенски Лом” съгласно разпоредбите на ИАГ и произлизащата от това несигурност по отношение на възможността за ползване на тези приходи за осъществяване на ПЕС схема. Ако не се изразходи в рамките на същия период, в който е генериран, приходът на Дирекцията на ПП „Русенски Лом” трябва да се преведе по сметката на Изпълнителната агенция по горите. Изразходването на годишния приход за такива кратки срокове не е възможно, като се има предвид, че мерките, които са част от схемата, включват възстановителни дейности и поддържане на пасища и ливади и опазване на видове. Тези мерки могат да се приложат едва от началото на пролетта. ПЕС трябва да се акумулират така, че да позволяват приходите от тях да се използват за целите на схемата. Необходимо е да се намери решение на тази ситуация, в противен случай купувачите може да откажат да участват в споразумение за ПЕС.
- Данъчното облагане на разходите и приходите на продавачите и купувачите на екосистемни услуги по осъществяването на схемата се отразява на финансовата рамка на ПЕС. Не съществува специализирана законова рамка, регламентираща облагането на приходите и разходите по управлението на природните ресурси. Това ограничение или пропуск може

да създаде резерви сред потенциалните купувачи и продавачи на екосистемни услуги. В случая на ПП „Русенски Лом“ местата за настаняване и туроператорите/ туристическите агенции са потенциалните купувачи на културните екосистемни услуги. Те обикновено са юридически лица, регистрирани по Търговския закон и основният им предмет на дейност е туризмът. Разходите за екосистемни услуги като например естетическата стойност и ценността на биоразнообразието не могат да бъдат оправдани като свързани с основната търговска дейност. Затова тези разходи няма да се приспадат от данъчната основа и така ще увеличат данъчната тежест върху потенциалния купувач.

От своя страна приходът на продавача (Дирекцията на ПП) ще бъде обложен с данък върху доходите. Това може да бъде проблем, особено в началото на прилагането на схемата, когато генерираната сума ще е много малка.

- **Събиране на приходите**

Според предложената ПЕС схема плащанията се акумулират чрез надбавка върху прихода, получаван от нощувки или други услуги, предлагани от туристическите фирми в пилотния район. Някои доставчици на туристически услуги обаче не са регистрирани официално, а други не декларират всичките си приходи. Това може да затрудни нормалното функциониране на схемата.

2.3.3. ПЛАЩАНИЯ ЗА ЕСТЕТИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ И ЦЕННОСТТА НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И НЕРЕГУЛИРАНИЯ ТУРИЗЪМ

Целта на схемата е да въвлече възможно най-много ползватели, които да се възползват от естетическата стойност и ценността на биоразнообразието на Русенски Лом. Приходите, генерирани от тези ползватели, ще се употребяват за правилното управление на поведението на туристите в Парка и за консервационни дейности, които да предотвратят бъдещата деградация на биоразнообразието, причинена от туризма. Това може да се постигне чрез популяризирането на „отговорния“ туризъм. Според схемата за плащания за културни екосистемни услуги в Русенски Лом туризмът се счита за отговорен, когато развлекателните дейности се извършват, вземайки предвид естествения абсорбционен капацитет на екосистемите на Русенски Лом и се практикуват с респект към естествените процеси и биоразнообразието (намирането на местообитания, размножаване и хранене). Отговорният туризъм изисква координирани и съвместни действия от страна на управляващия защитената територия и туристическите фирми, за да се предотврати въздействието на туризма върху природата чрез повишаване на съзнанието и реинвестиране в опазването, поддържането и възстановяването на естетичната стойност и ценността на биоразнообразието за туризъм и развлекателни дейности.

В този пилотен район е от приоритетно значение да се повиши съзнанието на местните предприемачи в сферата на туризма за екологичната чувствителност на ПП „Русенски Лом“ към тяхната търговска дейност. Освен това има нужда от по-добра координация и сътрудничество между Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ и бизнес сектора за променяне на поведението на посетителите. Създаването и развитието на тази връзка може да бъде фасилитирано от WWF. Дейности, които могат да променят поведението на туристите и да ограничат тяхното въздействие, са:

- Поддържане на сухоземни и водни маршрути с минимално екологично въздействие върху екосистемите и биоразнообразието

- Опазване/възстановяване на полуестествени пасища и ливади
- Опазване на емблематични видове, ценни за туризма – египетски лешояд, черен щъркел, ливаден дърдавец и лалугер
- Обучение на местни водачи
- Маркировка и поставяне на информационни табла

Тези дейности се оценяват като най-спешни за скорошно осъществяване. Те обаче не изчерпват списъка с мерки, необходими за ефективно опазване на екосистемите.

Мониторингът на прилагането на мерките и ефективността е основна част от схемата. Затова генерираните бъдещи плащания трябва да осигурят достатъчно финансиране за мониторингови дейности.

За да се осъществи схемата за плащания за културни екосистемни услуги, е необходимо да се обърне внимание и на пречките, описани по-горе, чрез:

- **Разработване на документ** – договор или споразумение –, който да обвърже страните и да подпомогне осъществяването на ПЕС. Законовият документ трябва да вземе под внимание и законовия статут на всички страни и възможностите им за генериране на приходи.
- **Назначаване на мениджър на схемата**, който да работи с генерираните приходи навременно и точно, без да е ограничен от процедурите на ИАГ. Логичен партньор за тази задача е асоциацията с нетърговска цел към Дирекцията на ПП „Русенски Лом”. Тя се нарича „Приатели на ПП „Русенски Лом” (ПППРЛ) и е основана от Дирекцията на ПП „Русенски Лом”, която управлява територията на пилотния район.
- **Идентифициране на законни възможности** за намаляване на данъчната тежест върху схемата – например българското законодателство позволява на фирмите да даряват до 10% от прихода си преди облагане на НПО, регистрирани в обществена полза (данъчен щит). В пилотния район на Русенски Лом това няма да е възможно, ако продавачът е Дирекцията, която е държавно звено. НПО „Приатели на ПП „Русенски Лом” е регистрирана като организация в частна полза и не попада в обсега на тази законна схема за дарения. Ситуацията обаче може да се промени, тъй като българското законодателство за организации с нестопанска цел позволява промяна на статута от частна в обществена полза – необходимо е само писмено решение на основателите и членовете на организацията. Във всеки от горните случаи е необходимо да се намали възможно най-много данъчната тежест върху новосъздадената схема. В същото време е важно тя да е прозрачна и ясна за купувача и данъчните власти.
- **Идентифициране на микс от инструменти** за събиране на плащанията, като например продажба на специално разработени за целта информационни материали (пощенски картички, торбички и др.), за да се осигури оптимално ниво на прихода.

Логическата рамка на схемата е показана на следващата страница.

2.3.4. ЛОГИЧЕСКА РАМКА НА СХЕМАТА

Таблица 2: Логическа рамка на ПКЕС в Русенски Лом

Описание	Индикатори	Методи за верификация	Рискове и очаквания
Крайна цел Подобряване на опазването и поддържането на естетическата стойност и биоразнообразието на ПП „Русенски Лом“ чрез въвеждане на схема за плащания за екосистемни услуги	3408 ха, включени в схемата 4 ключови вида, включени в схемата – черен щъркел, египетски лешояд, ливаден дърдавец и лалугер	Партньорско споразумение, годишни консервационни планове	Очакване: Туризмът се отразява негативно върху биоразнообразието и пасищата и ливадите в ПП „Русенски Лом“ О: Туроператорите в ПП „Русенски Лом“ осъзнават нуждата от поддържане на биоразнообразието
Предназначение Да се генерират средства от ползвателите на ценностите на биоразнообразието в Русенски Лом за контрол на посетителите и консервационни дейности, които ще предотвратят бъдещото им деградиране вследствие на туризма	Възстановяване/ поддръжка на 545 ха пасища и ливади Спиране на намаляването на популациите на четирите ключови вида, причинено от туристическа дейност Създаване, поддържане и мониторинг на 52 км екопътеки с минимално въздействие върху биоразнообразието Подписване на партньорско споразумение с 10 туристически фирми	Partnership Agreement, Annual conservation plans Budget spendings Contracts Monitoring reports	О: Схемата за плащания за подобряване на естетическата стойност и биоразнообразието в Русенски Лом може да предотврати понататъшното деградиране и загуба на местообитания и биоразнообразие, причинявани от туризма О: Всички консервационни нужди са дефинирани
Резултат 1 ПКЕС в Русенски Лом подкрепя целеви консервационни дейности, подпомагащи възстановяването и подобряването на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието на Русенски Лом	52 км поддържани екопътеки със слабо въздействие Запазена численост на четирите вида: 6 двойки Черен щъркел, една двойка Египетски лешояд, 12 възрастни индивиди лалугери на хектар Поддържане на 10 ха ливади, местообитания на Ливаден дърдавец Поддържане на поне 200 ха пасища, местообитания на лалугер 12 информационни табла	Обществен доклад, вкл. вътрешни доклади Годишен консервационен план	Риск: Климатичните промени могат да повлияят върху биоразнообразието – това е извън капацитета на схемата Р: Други стопански дейности като земеделие, горско стопанство, както и незаконни дейности като браконьерство, лов на птици, събиране на яйца и др. могат да повлияят на екосистемите и биоразнообразието – извън капацитета на тази схема Р: Оттегляне на бизнес партньори от споразумението поради загуба на интерес, финансови проблеми и др. О: Всички събрани суми ще се изразходват целево за ПКЕС в Русенски Лом О: Клуб „Приятел на ПП „Русенски Лом“ има капацитет да управлява частно финансиране за консервационни дейности О: Има достатъчно плащания за предприемане на консервационни дейности

2.3.4. ЛОГИЧЕСКА РАМКА НА СХЕМАТА

Таблица 2: Логическа рамка на ПКЕС в Русенски Лом

Описание	Индикатори	Методи за верификация	Рискове и очаквания
Дейност 1.1 Разработване и актуализиране на годишна консервационна програма	1 служител на непълно работно време от НПО Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом“, отговорен за разработването/ актуализирането на плана	Годишни консервационни планове	О: Клубът има капацитет за разработване на консервационни планове О: Клубът ще се ангажира да обновява плановите ежегодно
Дейност 1.2 Дефиниране, поддръжка и маркиране на екотътеки с минимално въздействие върху биоразнообразието	Поне двама служители на непълно работно време, които да поддържат екотътеките, маркировката и да монтират информационни табла Поне 3 поддържани екотътеки, с информационни табла и маркировка, гарантиращи минимизиране на въздействието на туризма върху видовете Монтиране на 12 табла на 6-те входни пункта към територията на Парка	Доклад за въздействието на екотътеките върху биоразнообразието (биопози и орнитопози) Мониторингови доклади (за осъществяването на годишните консервационни планове)	О: Клубът разполага с необходимата екипировка за осъществяване на мерките за поддържане на екотътеките О: Планът за управление на Русенски Лом осигурява точна информация за пътеките с минимално въздействие върху биоразнообразието О: Тази марка ще гарантира минимизирането на отрицателното въздействие на туризма върху популациите на египетския лешояд и черния щъркел
Дейност 1.3 Поддържане на популациите на 4-те ключови вида – египетски лешояд, черен щъркел, ливаден дърдавец и лалугер – в Русенски Лом	Запазена численост на индикаторните видове 1 служител на непълно работно време, отговарящ за охраняване на гнездата и храненето на египетския лешояд през гнездовия период 1 служител на непълно работно време, който да работи с управителите на рибарници за предотвратяване на щети върху популацията на черния щъркел 1 служител на непълно работно време, който да работи с/да подкрепя фермерите за използване на традиционни практики на косене и паша, които да помагат за спиране на намаляването на популациите на ливаден дърдавец и лалугер	Доклади от преброявания на птици и лалугер от експертите на Дирекцията – да няма промяна в числеността на индивидите/ двойките Доклад за числеността на видовете от независим експерт	О: Тази марка ще подобри ценността на биоразнообразието в ПП „Русенски Лом“

2.3.4. ЛОГИЧЕСКА РАМКА НА СХЕМАТА

Таблица 2: Логическа рамка на ПКЕС в Русенски Лом

Описание	Индикатори	Методи за верификация	Рискове и очаквания
Дейност 1.4	Обучение на местни водачи за водене на туристи и управление на туристическия поток в Парка	Протоколи от обученията Обратна връзка от собственици на хотели/къщи за гости и туроператори за ползването на обучени водачи	Р: Събраните суми не са достатъчни за обучение на местни водачи Р: Местните водачи нямат капацитет да водят чуждестранни туристи
Дейност 1.5	Мониторинг на въздействието на консервационните дейности	Договори Отчети Препоръки за подобряване	Р: Твърде високи разходи за мониторинг
Резултат 2	ПКЕС в Русенски Лом са финансово жизнеспособни, гарантират дългосрочна устойчивост за осъществяване на консервационните и мониторинговите цели на схемата	Сметката, определена за ПКЕС, се захранва със сумите от плащанията на всяко тримесечие Годишен бюджет, одобрен от КН Годишен финансов отчет	Р: Световната икономическа криза може да повлияе на обема на средствата, събирани годишно Р: Други икономически дейности също могат да повлияят на екосистемите и биоразнообразието извън капацитета на схемата, което да доведе до оттегляне на бизнес партньори О: Готовността за плащане е коректно оценена О: Разработени са подходящи механизми/ методи за събиране на плащанията О: Необходимо е да се разполагат източниците на приходи, за да се гарантира финансовата стабилност на схемата
Дейност 2.1	Разработване и актуализиране на годишните бюджети	Годишни бюджети, одобрени от КН	---
Дейност 2.2	Гарантиране на навременно и точно отчитане на акумулираните финансови ресурси	Банкови извлечения и финансови доклади	Р: Потенциалните бенефициенти не желаят да плащат
Дейност 2.3	Гарантиране на наличност на материали като форма за събиране на ПЕС	Произвеждане на материали и доставянето им на партньорите	---

2.3.4. ЛОГИЧЕСКА РАМКА НА СХЕМАТА

Таблица 2: Логическа рамка на ПКЕС в Русенски Лом

Описание	Индикатори	Методи за верификация	Рискове и очаквания
Дейност 2.4 Привличане на нови партньори, подкрепящи схемата, за да се подобри финансовата стабилност на схемата и/или разнообразяване на източниците на средства	1 служител от НПО Привличане на поне трима нови партньора в следващите 5 години, поддържане на съществуващите партньорства	План за набиране на средства, вкл. привличане на партньори Споразумения или приложения към съществувашите споразумения	---
Дейност 2.5 Финансов мониторинг	1 финансов мениджър 1 независим финансов експерт, който да оценява финансовата стабилност на схемата	Финансови отчети Независим финансов доклад	---
Резултат 3 ПКЕС в Русенски Лом са прозрачен инструмент, ясен за всички релевантни заинтересовани лица, както и ръководни лица, учени и широката общественост	1 интернет сайт/връзка към сайт, обновен най-малко веднъж месечно Достъп до всички финансови, технически (консервационни) отчети и документация по схемата на място или виртуално на местния и на английски език Всички поддръжници получават 6-месечна справка за събраните суми	Интернет сайт/страница във Фейсбук Отчети качени/ копирани Полугодишен бюлетин	Р: Разработеният сайт не е известен на обществеността Р: Набраните суми са достатъчни за покриване на консервационните нужди, но не и на информационните
Дейност 3.1 Разработване и поддържане на общодостъпно интернет пространство на схемата	1 интернет сайт/профил в социална мрежа 1 служител от НПО, отговарящ за поддръжката на сайта	Интернет сайт/страница във Фейсбук Отчети качени/ копирани	---
Дейност 3.2 Разработване и разпространение на полугодишен бюлетин до всички възможни поддръжници на схемата	Полугодишни бюлетини База данни на поддръжниците	Мейлинг лист и разпространяване на полугодишен бюлетин	---
Дейност 3.3 Провеждане на редовни срещи на Комитета за наблюдение поне веднъж годишно за отчитане на напредъка и планиране на следващата година	1 служител на непълно работно време от НПО, отговарящ за годишните срещи на КН	Интернет сайтове и релевантни документи Протоколи от срещите на КН Взети решения – одобрени документи	---

3. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПЕС

Работата, извършвана в момента, включва:

- **Разработване на законова и работна рамка**
- **Разработване на финансова рамка**
- **Разработване на рамка за мониторинг и отчитане**

3.1. ЗАКОНОВА РАМКА

ПЕС схемата се основава на Рамково партньорско споразумение (РПС), което очертава законовата и работната рамка както за продавачите, така и за купувачите на услугата. Разработването на споразумението е координирано с Дирекцията на ПП и Клуба на приятелите на Русенски Лом. Споразумението е изготвено от частен правен консултант в координация с Дунавския ПЕС екип. То гарантира условия, при които се осъществяват доставянето на услугите, разпределянето на средствата и работните протоколи и протоколите от финансовия мониторинг. Споразумението се сключва между две страни:

- Продавач (организатор), който същевременно управлява схемата, и
- Десет купувачи (подпомагащи финансирането) – малки и средни предприятия и НПО, които развиват туристическа дейност на територията на ПП „Русенски Лом”.

WWF играе ролята на фасилитатор през първите 3 години на схемата съгласно (една от клаузите на) Споразумението. Организацията е специален член на Комитета за наблюдение и има правото на решаващ глас в случай на противоречия и/или несъгласия между членовете на Комитета за наблюдение по схемата по въпросите, свързани с консервационните цели и приоритизирането на изразходването на средствата.

3.1.1. ПРОДАВАЧ („ОРГАНИЗИРАЩ ФИНАНСИРАНЕТО/ОРГАНИЗАТОР”)

Продавач на услугата е Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом”. Клубът е организация с нестопанска цел, основана през 1998 г. с цел да подпомага прилагането на Плана за управление на ПП „Русенски Лом”. Една от основните цели на основаването на Клуба е да помогне на Дирекцията да има достъп до външно финансиране (недържавно). Клубът има значителен опит в разработването и осъществяването на проекти за природозащита и устойчиво развитие на територията на Русенски Лом и речния басейн на Долен Дунав. Той е добре известен в природозащитната общност в България. Репутацията му сред местните заинтересовани лица и партньори е добра, разполага с висока степен на доверие. Клубът също така е партньор на WWF в Дунавския ПЕС проект. Преди този проект Клубът не е имал досег с ПЕС. Сега съзнанието и капацитетът са нараснали и Клубът проявява сериозен интерес към схемата за плащания на културни екосистемни услуги. В партньорство с Дирекцията той участва в изготвянето на дизайна на ПЕС схемата, по-конкретно на законовите въпроси, финансовите детайли, разработването на консервационни мерки и информационни материали. Въпреки че Клубът е достатъчно квалифициран да изпълнява управленски дейности, може да му се осигури допълнителна подкрепа в началните фази на ПЕС схемата.

Клубът отговаря за управлението на схемата. Той е едната от страните, подписали законовия документ. В качеството си на продавач Клубът е отговорен за изготвянето и връчването на годишната консервационна програма и бюджет на Комитета за наблюдение за одобрение.

Клубът също така отговаря за откриването на банкова сметка, която ще се ползва конкретно за целите на ПЕС схемата. Той ще има правомощия да ползва набраните средства след одобрение от Комитета за наблюдение съгласно консервационните приоритети, идентифицирани в консервационната програма, и да организира осъществяването на дейностите, за които са направени плащанията. Клубът има и административни отговорности – да организира и протоколира срещите на Комитета за наблюдение. Клубът също така отговаря за организирането на независим финансов и екологичен мониторинг.

Клубът има готовност да осигури персонал – координатор на схемата, финансов мениджър и еколог –, които да подпомагат осъществяването на ПЕС схемата. Тяхното възнаграждение е процент от набраните средства. Този начин на определяне на възнагражденията е избран с цел да се намали до минимум административната тежест върху схемата, поне в началото.

3.1.2. КУПУВАЧ („ПОДПОМАГАЩ ФИНАНСИРАНЕТО“)

Купувачите на услугите са туристическите фирми в района, вкл. НПО, регистрирани в частна и обществена полза, хотели и къщи за гости, туроператори и агенции. Дунавският ПЕС екип идентифицира 8 партньора, които да бъдат включени в схемата за ПЕС. Те имат различен законов статут, но всички работят на територията на ПП „Русенски Лом“. Те включват 4 малки фирми, които предлагат нощувки в селата на ПП „Русенски Лом“ (Нисово, Иваново, Кошов и Две могили), един туроператор от гр. Тутракан (намира се извън Природния парк, но води организирани туристи в района) и три неправителствени организации с нестопанска цел, които са специализирани в приключенски и еко туризъм, регистрирани в Русе. WWF работи с повечето от тези партньори от 2007 г. насам. Те са познати и на Дирекцията и на Клуба. WWF има роля на фасилитатор и изгражда капацитет и за двете страни – природозащитната общност на Русенски Лом и туристическия бизнес –, така че връзките между Дирекцията, Клуба и местата за настаняване са допълнително развити.

Според оценката на WWF, тези страни имат желание и капацитет да се включат в ПЕС схема. Съществуват някои предизвикателства, които трябва да бъдат преодоляни като част от разработването на схемата. Те включват очаквания за незабавни материални ползи, преди да е поет ангажимент за инвестиране в разходите по схемата. Постигнато е съгласие и е ясно на повечето партньори, че не е възможно да се осъществят всички дейности без значително първоначално финансиране.

В момента плащанията се събират като малки суми, допълващи други средства, управлявани от Клуба. По този начин ПЕС гарантират продължителността на финансирането след изразходването на средствата от външния донор. Следните инструменти за генериране на ПЕС се продават като част от осигуряването на културни екосистемни услуги:

- Продажба на информационни материали – картички и торбички. Сумата за това е фиксирана. Генерираният приход ще се използва изцяло за целеви консервационни дейности в рамките на консервационната програма, след като се приспадат производствените разходи.

- Надбавка между 1 и 5% върху стандартната цена на туристическите услуги или пакети. Това е доброволна такса, плащана от туриста.
- Дарения за фонда, които да се изразходват изцяло за поддръжка и опазване на екосистемните услуги.

Всеки партньор може да ползва една или повече от тези форми на плащане, но има условие да се избягва двойното таксуване.

Всички средства, събрани от бизнес партньорите, се отчитат веднъж на всеки три месеца и се превеждат на банковата сметка на името на Клуба. Сумата, събрана в сметката, може да се изразходва само за дейности, заложи в консервационната програма, разработена от Клуба и одобрена от Комитета за наблюдение на схемата.

3.2. ФИНАНSOVA PAMKA HA CXEMATA

След поредица от консултации със заинтересованите лица и данъчните власти, екипът разработи няколко модела на финансовите потоци от перспективата на продавача и купувачите. Различни форми за събиране на ПЕС бяха разгледани от данъчните власти и от финансов консултант. Накрая беше разработена оперативна структура, демонстрираща паричния поток. В тази оперативна структура, Клубът на приятелите на ПП „Русенски Лом” като мениджър на схемата (продавач на екосистемни услуги) предоставя информационни материали за продажба на бизнес партньорите. Генерираният приход се изразходва изцяло за финансиране на управлението и опазването на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието за туризма. Промоционните материали се продават в местата за настаняване на партньорите и от туроператорите, подписали партньорското споразумение. Като алтернатива те могат да таксуват 1 до 5% върху стандартната цена на предлаганата туристическа услуга със знанието и съгласието на клиента.

Фигура 2: Оперативна рамка на ПКЕС Русенски Лом

Източник: Тодорова, М., 2012

3.2.1. СТОЙНОСТ НА УСЛУГАТА

Стойността на услугата, включена в ПЕС схемата, се оценява, като се вземат предвид разходите за дейностите, предвидени за намаляване на въздействието на туризма върху пасищата и ливадите и тяхното биоразнообразие. Следните дейности са предвидени в партньорското споразумение:

- **поддържане на сухоземни и водни маршрути с минимално въздействие върху биоразнообразието,**
- **маркировка и поставяне на информационни табла,**
- **обучение на местни водачи,**
- **дейности по опазването на природните местообитания, природните образувания и видовете.**

Мониторингът (вътрешен и външен) и административните разходи по схемата също са включени в стойността на услугата. Общата стойност на услугата възлиза на почти 46 200 евро средно за година (вж. Таблица 3).

Таблица 3: Оценка на средните годишни текущи разходи за ПЕС схемата в Русенски Лом за 10-годишен период

Позиция	Среден годишен разход* (в евро)	Източник на средства
Поддръжка влажни ливади	9,296.76	Агроекологични плащания, ПРСР
Поддръжка пасища	65,077.31	Агроекологични плащания, ПРСР
Хранене на египетски лешояд	11,109.18	ПЕС
Охрана гнезда на египетски лешояд и черен щъркел	3,949.93	ПЕС
Поддръжка екопътеки	2,286.89	ПЕС
Маркировка	114.34	ПЕС
Монтиране табла	623.29	ПЕС
Печат (картички)	4,868.06	ПЕС
Репродукция (торбички)	12,170.14	ПЕС
Телефони	137.21	ПЕС
Работно облекло	411.64	ПЕС
Гориво	308.73	ПЕС
Нафта	11.43	ПЕС
Др.разходи	343.03	ПЕС
Интернет	228.69	ПЕС
Биолог/мениджър	3,430.33	ПЕС
Финансов експерт	857.58	ПЕС
Мониторинг/ орнитолог	2,058.20	ПЕС
Мониторинг/ дневни	457.38	ПЕС
Общо	117,740.14	
Общи разходи минус евр. финансиране	46,199.35	

Оценката на годишните разходи е усреднена за 10-годишен период. Те включват само текущите разходи по схемата за осъществяване на мерките. Поддържането на пасища и ливади (позиции 1 и 2 в горната таблица) могат да се финансират с европейски средства. Две схеми за плащания в рамките на Програмата за развитие на селските райони, Ос 2, могат да се използват за покриването на тези разходи: плащания за земеделски земи с висока природна стойност (Мярка 214, Агроекологични плащания) и компенсаторни плащания за земеделски земи в границите на Натура 2000 (Мярка 213), като и двете са достъпни за фермерите. Следователно разходите трябва да се изключат от стойността на услугата, за да се избегне двойно финансиране за едни и същи мерки. Приспадането им от общите суми дава средната стойност на услугата за една година за 10-годишен период. Трябва обаче да се вземе предвид, че някои от пасищата и ливадите в Русенски Лом не се управляват изобщо или пък не се управляват от фермери, и точно в тези случаи Дирекцията и Клубът трябва да се намесят, за да гарантират добрия консервационен статус на тези територии. Тези разходи също трябва да се вземат предвид при бъдещото осъществяване на схемата.

Капиталовложенията не са включени в горната таблица. Нуждите от оборудване и машини са определени от Клуба и Дирекцията и включват косачки, моторни резачки и дори тежка техника за почистване на водните пътища и отстраняване на твърдите отпадъци. Тези разходи би трябвало да се покрият от европейските фондове. Например Оперативна програма „Околна среда” дава много възможности на Дирекциите на Природни паркове да изграждат и подобряват техническия си капацитет. Затова тези разходи не са включени във финансовите сценарии.

3.2.2. ФИНАНСОВИ СЦЕНАРИИ

Разходите по-горе са сравнени с потенциалния приход, който може да се генерира в рамките на ПЕС схемата. Приходът ще се генерира чрез:

- продажба на картички на цена 1 евро броя
- продажба на торбички от био памук на цена 5 евро броя
- надценка 1-5% върху стандартната цена на туристическата услуга/пакет

Изчислението на очаквания приход е направено за почти 17 700 туристи, които представляват около 88% от общия брой туристи, посетили община Иваново през 2011 г., при следните условия:

- 60% от тях биха закупили картичка
- 20% биха закупили торбичка
- 1% надценка върху годишния приход, събрана в местата за настаняване през 2011 г.

Таблица 4: Очаквания за разпределението на отделните купувачи на ПЕС според начина на събиране на ПЕС

Начини за събиране на ПЕС	Стойност (за брой или процент)	Дял на туристите според начина на събиране на ПЕС
Картичка	1 евро	60%
Торбичка от био памук	5 евро	20%
Надценка върху стандартната цена	1%	100%

Екипът разработи няколко финансови сценария, показващи финансовите потоци в случай на прилагане на една или комбинация от няколко опции за събиране на плащанията за 10-годишен период.

При прилагането единствено на 1% надценка върху годишния приход от местата за настаняване няма производствени разходи, но така се генерира най-ниският възможен приход от ползвателите на естетически услуги. Годишно той възлиза на 627 евро средно за 10-годишен период. Нетната настояща стойност (NPV) на такава схема е отрицателна. NPV при този сценарий става положителна, когато надценката на настаняването се увеличи до 27%.

Продажбата на торбички на 20% от туристите генерира най-висок приход – средният годишен приход за 10-годишен период е 22 312 евро –, но и най-високите производствени разходи (виж таблицата на разходите по-горе).

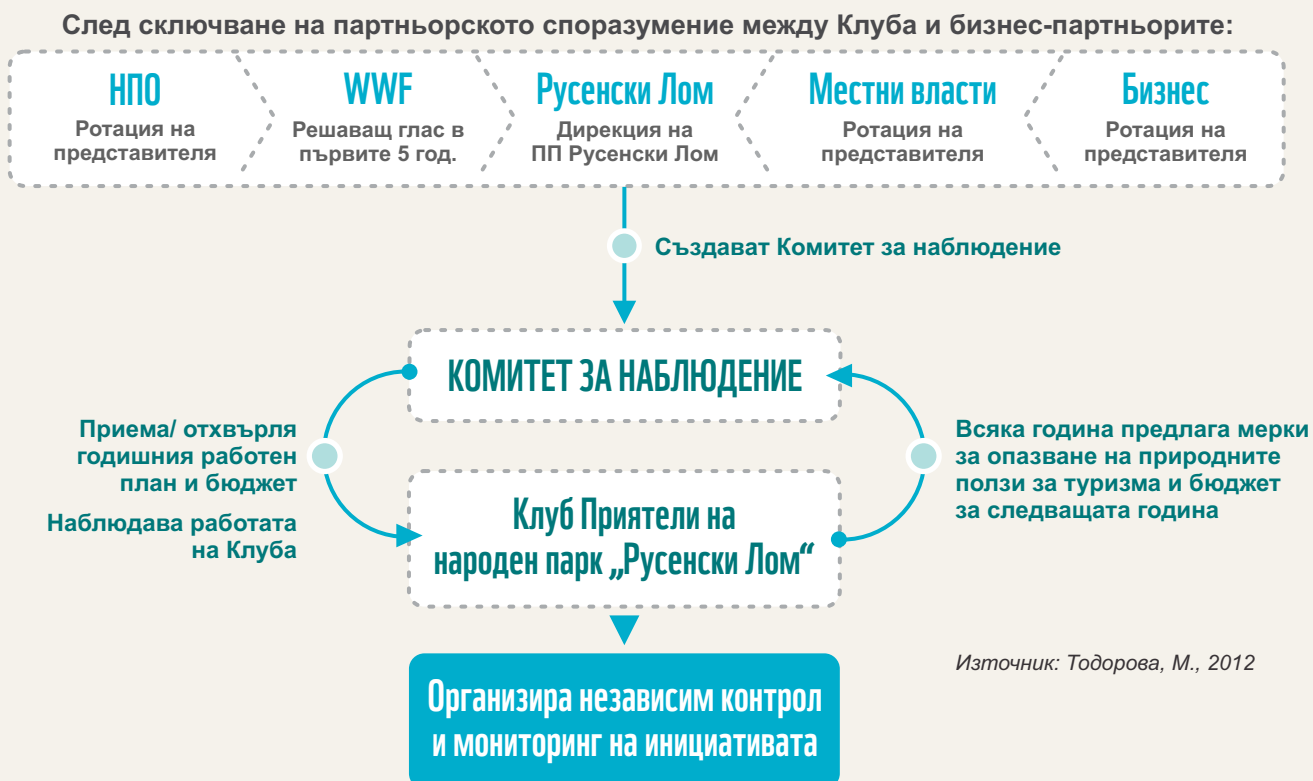
Използването само на картички като инструмент за генериране на ПЕС не е достатъчно да покрие разходите по мерките. Средният годишен приход е около 13 300 евро и нетните парични потоци остават отрицателни през целия период.

Анализът показва, че е необходим смесен подход от механизми за събиране на ПЕС. Най-добрият вариант е да се комбинират картички и торбички. Това съответно означава, че партньорското споразумение би трябвало да включва и други доставчици на туристически услуги в района, но това е процес, който трябва да се доразвие съвместно от партньорите, подписали споразумението. Пълен финансов анализ на схемата може да се види в Приложението.

3.3. РАМКА ЗА КОНТРОЛ И МОНИТОРИНГ

Схемата за ПКЕС в Русенски Лом ще бъде подложена на вътрешен и външен контрол. Вътрешният ще се осъществява от Комитета за наблюдение (КН), който включва 7 члена – 3 постоянни и 4, избирани на ротационен принцип. Всеки член има право на един глас. Ролята на Комитета е да наблюдава отблизо прилагането на схемата; да преглежда и постига съгласие по годишната консервационна програма, работен план и бюджет; да предприема корективни/адаптивни мерки към схемата при необходимост.

Фигура 3: Рамка за контрол и отчетност на ПКЕС схема Русенски Лом

КН ще се председателства от Директора на ПП „Русенски Лом“. WWF също участва в Комитета като специален член. Организацията има право да упражни специален глас, свързан с консервационните дейности и тяхното бюджетиране, през първите 3 години на осъществяване на схемата (до 2015 г.). Това специално правомощие на WWF е включено в правилника на КН и е механизъм за гарантиране на целевото изразходване на средствата. КН заседава веднъж годишно.

Външният мониторинг се организира от мениджъра на схемата. Мониторингът включва консервационни и финансови аспекти и се провежда ежегодно. Мониторингът на консервационните приоритети трябва да се провежда от независим експерт, за предпочитане орнитолог или биолог. Той трябва да включва преглед на консервационните приоритети и програма, както и посещения на място. Експертът трябва да изготви доклад и да направи препоръки за подобрения.

Финансовият мониторинг обикновено се осъществява от служителите на Националната агенция за приходите, които ще мониторират както продавача, така и купувачите в схемата. Доклад с резултатите ще се изготви от финансовия мениджър на схемата, служител от Клуба на непълно работно време.

Всички доклади ще са обществено достъпни, публикувани на интернет сайта на Клуба, www.lomovete.org.

3.3.1. ВРЕМЕВА РАМКА

Партньорското споразумение е основният законов документ на схемата, който важи 5 години, след което може да бъде подновен. Споразумението може да се прекрати при взаимно съгласие между страните по всяко време, както и при наличие на форсмажорни обстоятелства. Може да се прекрати и едностранно от всяка от страните в случай на систематично неизпълнение на задълженията на другата страна.

Споразумението предвижда неустойки за двете страни – за бизнес партньора в случай на неотчитане на средства, и за Клуба при неизпълнение на дейностите, заложи в бюджета и годишния консервационен план. Споразумението позволява добавяне на нови партньори към страната на купувачите преди изтичането на срока му – необходимо е само да се добавят в анекс към споразумението.

Подновеното споразумение може да включва по-голяма територия, например Натура зоната за птиците. Напластяването или групирането на екосистемните услуги от Русенски Лом ще е по-добре да се третира в отделни споразумения, за да се адресира по-добре спецификата на съответното споразумение (по отношение на купувачите и продавачите). Затова е препоръчително плановете за въглеродни или водни ПЕС схеми да са изложени в отделен законов документ – виж *Част 5 . Следващи стъпки и препоръки*.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧЕНИ УРОЦИ

Партньорското споразумение за ПКЕС в Русенски Лом, предложено от WWF, беше подписано на 11.12.2012 г.

Подписалите споразумението са 8 туроператора, които развиват дейност на територията на Русенски Лом (купувачи) и Клуб „Приятели на ПП „Русенски Лом“ (продавач).

Снимка 2: Четирима от осемте партньори подписват споразумението за партньорство в присъствието на медиите

Източник: © WWF

Осемте партньори, подписали споразумението, са:

- Хотел „Черен щъркел“ в с. Нисово, <http://www.black-stork.com>
- Семеен хотел „Еделвайс“ в гр. Две могили, <http://edelvais.biz/>
- Хотел „Кладенеца“ в с. Иваново, <http://hotel-kladeneca.com/>
- Вила „Ангел“ в с.Кошов, www.vila-angel.com/
- Туристическа агенция „Салвиния“ от гр. Тутракан (намира се извън ПП, но агенцията води организирани туристи в Русенски Лом), <http://salvinia.eu/>
- Русенски клуб за пътешествия „Бяла звезда“ (НПО), гр.Русе, развива дейност в Русенски Лом, <http://www.bialazvezda.com/>
- Спортно туристическо и природозащитно дружество „Академик“ (НПО), гр. Русе, развива дейност в Русенски Лом, <http://academic.uni-ruse.bg/>
- Туристическо дружество „Приста“ (НПО), гр.Русе, развива дейност в Русенски Лом, <http://tdp.free.bg/>.

В същия ден беше основан Комитетът за наблюдение на схемата, като основателите включват Директора на ПП „Русенски Лом“, представител на областния управител на Русенска област (постоянни членове), две НПО, двама представители на бизнеса и представител на WWF.

На 22.12.2012 г. първите информационни материали бяха произведени и разпространени сред партньорите. Бяха отпечатани четири вида картички на български и английски език. Общото произведено количество е 1000 картички. Тяхното изработване и дизайн беше извършено от WWF с подкрепата на Клуба. Разходите за дизайна, включително авторските права на снимките, бяха поети от WWF, а производствените разходи бяха поети от Клуба.

Фигура 4: Един от четирите вида картички

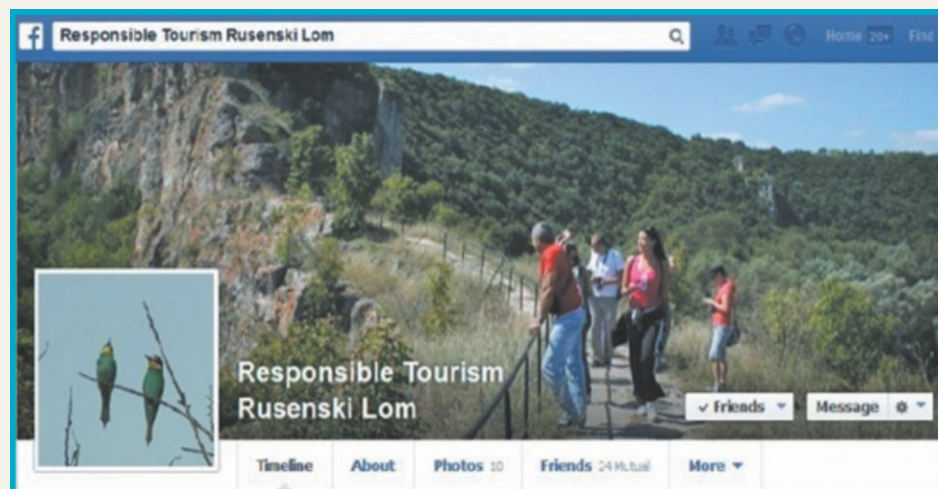
Разпространяването сред партньорите се основава на допълнително разработени от WWF договор за консигнация и приемо-предавателен протокол. Те се подписват между Клуба и всеки от партньорите, избрал тази форма на събиране на ПЕС. 6 от 8-те партньора избраха да събират ПЕС чрез продажбата на картички.

WWF също така инвестира ресурси в дизайна на торбички от био памук и се свързва с потенциални производители за калкулиране на производствените разходи. Бяха създадени 6 модела торбички от био памук. Торбичките все още не са произведени. Клубът пое ангажимента да осигури бюджет за това в рамките на бъдещите проекти на организацията.

През декември 2012 г. хотел „Кладенец“ направи първото частно дарение за ПКЕС в Русенски Лом. Сумата беше малка – само 250 евро –, но така се дава добър пример на други предприемачи.

През януари 2013 г. Фейсбук страницата на Инициативата за отговорен туризъм в Русенски Лом беше разработена от WWF и предоставена на Клуба за администриране. Оттогава страницата е набрала 240 приятели.

Фигура 5: Фейсбук страницата на ПКЕС Русенски Лом

Бяха проведени няколко срещи с партньорите за дискутиране на популяризирането на схемата и подобряването на координацията помежду им по отношение на туристическите дейности и въздействието им върху Русенски Лом. Една от срещите беше посетена от представители на наскоро открит хотел с капацитет 90 места, които изразиха желание да бъдат включени в споразумението за партньорство.

От началото на 2013 г. WWF започна да проучва възможности за популяризиране на схемата в чужбина. Корпоративният екип във Виена осъществи контакт с един от най-големите туроператори във Виена с интереси в района на Долен Дунав. Беше подготвен туристически пакет от WWF в сътрудничество с няколко от подписаните споразумения. Създаде се ново партньорство с български туроператор от София, „Травентурия“ ООД, който подпомогна разработването на пакетите на професионално ниво. Крайният резултат беше седемдневна туристическа обиколка, която беше предложена на австрийския туроператор, „Хофер Райзен“¹⁴. Австрийският оператор обаче сподели с WWF, че от началото на предлагането интересът към пакета е много слаб. Офертата обаче може да представлява интерес за други чуждестранни партньори, специализирани в екологичния и немасов туризъм.

През 2013 г. Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ с подкрепата на Клуба подписа договор с местни пчелари за ползването на регионалната марка на защитената територия („Ломовеце“). Марката, която е собственост на Дирекцията, ще се използва от местни предприемачи за популяризиране на техните продукти при условието, че те ще спазват управленските режими на Парка при извършването на стопански дейности. Марката все още е нова на пазара и има ниска рекламна/маркетингова ефективност, но нещата постепенно се

¹⁴ Информация за пакета и представяне на Русенски Лом на сайта на австрийския туроператор може да се види тук: http://www.hofer-reisen.at/business/ers/rq/hofer_aldi.detail?svno=8288053

развиват. Според едно от изискванията на договора с пчеларите е те да допринасят към схемата за плащания за културни екосистемни услуги в Русенски Лом, което е нов елемент в самата схема, иницииран от Дирекцията. До 2% от приходите на пчеларите от продажбите на техните продукти ще бъдат реинвестирани в управлението на пасища и ливади, които са важни за пчелите.

Първата година на действие на схемата е тестов период за всички партньори и избраните методи за събиране на ПЕС. Първата консервационна програма ще бъде разработена до средата на януари 2014 г., съгласно партньорското споразумение. До края на 2013 г. събраните средства по време на първия период ще бъдат подложени на мониторинг.

През 2012 г. два проекта на Дирекцията бяха одобрени в рамките на Оперативна програма „Околна среда“. Тези проекти са свързани тясно с настоящата ПЕС схема. В рамките на първия проект, „Опазване на местообитания при устойчиво ползване на природните ресурси в ПП „Русенски Лом“ (който приключва през май 2015 г.), е планирана поддръжка на пасища и ливади и закупуване на оборудване за целта. Вторият проект, „Дейности по устойчиво управление на ПП „Русенски Лом“ (който приключва през март 2015г.), предвижда фокусиране върху туризма; съдържа дейности по разработване и маркиране на пътеки за намаляване на антропогенния натиск, обучение на местни водачи и производство на информационни материали, включително торбички. Тези проекти ще подпомогнат схемата през началните години на прилагането ѝ, като дадат време за изпробване и подобряване на схемата за ПЕС в Русенски Лом.

В таблицата по-долу е представено прилагането на схемата до май 2013 г.

Таблица 5: Фази на прилагане на схемата съгласно логическата рамка

Резултат	Дейност	Статус
Резултат 1 ПЕС в Русенски Лом подкрепя целеви консервационни дейности, подпомагащи възстановяването и подобряването на естетическата стойност и ценността на биоразнообразието на Русенски Лом	Дейност 1.1 Разработване и актуализиране на годишна консервационна програма	Ще се извърши до 15.01.2014 съгласно клаузите на споразумението за партньорство
	Дейност 1.2 Дефиниране, поддръжка и маркиране на екопътеки с минимално въздействие върху биоразнообразието	Стартирана от дирекцията и Клуба в рамките на европейски проект, финансиран по Оперативна програма „Околна среда“ (ОПОС)
	Дейност 1.3 Поддържане на популациите на 4-те ключови вида – египетски лешояд, черен щъркел, ливаден дърдавец и лалугер – в Русенски Лом	Предвидена в проект на Дирекцията, който ще бъде финансиран по ОПОС за период от няколко години
	Дейност 1.4 Обучение на местни водачи във водене на туристи и управление на туристическия поток в Парка	Предвидена в проект на Дирекцията, финансиран по ОПОС
	Дейност 1.5 Мониторинг на въздействието на консервационните дейности	Полево посещение в края на есента на 2014 г.

Таблица 5: Фази на прилагане на схемата съгласно логическата рамка

Резултат	Дейност	Статус
Резултат 2 ПКЕС в Русенски Лом са финансово жизнеспособни, гарантират дългосрочна устойчивост за осъществяване на консервационните и мониторинговите цели на схемата	Дейност 2.1 Разработване и актуализиране на годишните бюджети	Трябва да се разработи до 15.01.2014 съгласно клаузите на споразумението за партньорство
	Дейност 2.2 Гарантиране на навременно и точно отчитане на акумулираните финансови ресурси	В ход – подписани са консигнационни договори, приходите по сметката се докладват и отчитат
	Дейност 2.3 Гарантиране на наличност на материали като форма за събиране на ПЕС	Отпечатани са 1000 картички
	Дейност 2.4 Привличане на нови партньори, подкрепящи схемата, за да се подобри финансовата стабилност на схемата и/или разнообразяване на източниците на средства	Привлечени са двама нови партньори 8 пчелари от с.Нисово ще се включат в схемата
	Дейност 2.5 Финансов мониторинг	Началото на декември 2013
Резултат 3 ПКЕС в Русенски Лом са прозрачен инструмент, ясен за всички релевантни заинтересовани лица, както и ръководни лица, учени и широката общественост	Дейност 3.1 Разработване и поддържане на общодостъпно интернет пространство на схемата	http://www.facebook.com/responsible.tourists http://www.lomovete.org
	Дейност 3.2 Разработване и разпространение на полугодишен бюлетин до всички възможни поддръжници на схемата	Планирана за ноември 2013
	Дейност 3.3 Провеждане на редовни срещи на Комитета за наблюдение, поне веднъж годишно за отчитане на напредъка и планиране на следващата година	Планирана за октомври 2013

4.1. НАУЧЕНИ УРОЦИ

• Базисна информация

За разработването на тази ПКЕС схема бяха необходими добри набори от данни – екологични, икономически и социални. Във фазата на изготвяне на дизайна на схемата наличните данни не бяха достатъчни. Нямаше точна информация за броя на туристите, които посещават района на Русенски Лом, нито за приходите, генерирани от туризъм в района. Тази информация беше от съществено значение за оценяването на културните екосистемни услуги и за дефинирането на нивата на очакваните приходи от плащания за екосистемни услуги. За да се подобри качеството на базисната информация, ПЕС екипът трябваше да търси информация чрез разговори с предприемачи в сферата на туризма и структурите на местното управление в района.

Когато няма налични данни, възможно е да се използват различни техники за набиране на необходимата базова информация. Затова след идентифициране и преглеждане на цялата налична информация трябва да се проведат интервюта за попълване на празнотите в данните.

• Преговори и приемане на схемите

Нивото на участие на местните заинтересовани лица в тази схема беше добро благодарение на факта, че WWF присъства в района и работи с тях в продължение на 7 години преди инициирането на схемата. Репутацията на организацията в Русенски Лом се отличава с висока степен на доверие. ПЕС обаче беше нова концепция за местните заинтересовани лица. Поради това приемането на схемата беше изправено пред някои предизвикателства, свързани с капацитета на участниците за разбиране на екосистемните услуги и същността на ПЕС, и участие в схемата.

В началото на прилагане на ПЕС купувачите имаха желание да участват, но при условие че могат да видят ползите, за които плащат, като например поддържани пътеки с минимално въздействие върху биоразнообразието. В същото време един от основните проблеми с поддръжката на такива пътеки беше липсата на финасиране. Така че беше необходимо да се плати предварително за осигуряването на тези ползи, за да се започне да функционира схемата, докато се набере критичното количество финансови ресурси, след което нивото им може да бъде фиксирано. В началото на схемата повечето купувачи не бяха готови за това поради финансовата криза и липсата на финансов капацитет за включването им. Друга трудност беше задължението да се докладват финансовите разходи по схемата в отчетните системи на купувачите. Това се отнасяше не само за плащанията за екосистемни услуги от страна на купувачите, но и за възможността продавачите на екосистемни услуги да изграждат своя технически и експертен капацитет за да доставят услугите (капиталовложения в началото на схемата). Екипът на WWF по ПЕС проучи и приложи съчетание от няколко решения на тази ситуация. Те включваха:

- ✓ откриване и привличане на влиятелни пазарни играчи, които да популяризират района на Русенски Лом без увеличаване на натиска върху екосистемите и биоразнообразието;
- ✓ предлагане на различни методи за събиране на ПЕС за навлизане на купувачите в схемата – в настоящата схема това бяха картички, малка надценка върху стандартната цена на услугата и дарение;
- ✓ проучване на съществуващи схеми за публично финансиране, чрез които да се покрият първоначалните разходи на схемата – те бяха много полезни и за покриването на капиталовложенията и първите оперативни разходи на схемата;
- ✓ повишаване на капацитета на партньорите за по-добро разбиране на същността на ПЕС – обикновено беше необходимо да се повтаря, че има период на забавяне между плащането и генерирането на екосистемните услуги, за които е платено, поради естествените процеси и сезонността на действията, които трябва да се предприемат.

Работата със заинтересованите лица в ранните фази на разработване на ПЕС/устойчиво финансиране е от ключово значение за успешното приемане и устойчивост на схемата. Аспекти, свързани с това, които би трябвало внимателно да се оценят на най-ранен етап в пилотния проект, включват: комуникация с различни целеви групи, желание и готовност (капацитет) за участие.

В процеса на преговори е необходимо да се изгради бизнес концепция, която да демонстрира пазарни възможности (възможности за работа), съдържащи се в проекта по ПЕС

• Финансова рамка

Основно предизвикателство, свързано с дизайна на ПЕС, беше финансовото третиране на паричните потоци, свързани с купувачите и продавачите на ПКЕС в Русенски Лом. Това беше свързано с:

(1) от страна на продавача: съгласно българското законодателство продавачът е НПО, а ПЕС в счетоводния контекст представляват приходи и съответно подлежат на облагане с данък. Ако приходът надхвърли определена сума, НПО би трябвало да се регистрира по ДДС, което би се отразило на всички дейности, получаващи външно финансиране (по-конкретно на европейските проекти); ако продавачът е държавна институция, приходът също подлежи на облагане.

(2) от страна на купувачите: ПЕС е разход, който не е свързан с основната търговска дейност. Затова този разход няма да се приспадне от данъчната основа на фирмата и това ще увеличи данъчната тежест върху купувача заради ПЕС.

Въпросът, разискван от екипа в тази връзка, беше: трябва ли инвестициите по ПЕС и по принцип дейностите да са освободени от данъци и за двете страни? След преглед на националното законодателство, екипът откри някои вратички за намаляване на данъчната тежест върху ПЕС схемата. Обаче тъй като всичко това беше ново за участващите страни (продавача, купувачите, данъчната администрация), екипът реши да избегне несигурността. Избраният начин на действие беше да се възприеме адаптивен подход по отношение на финансовия статус на всеки партньор, като му се даде свобода да следва официалните процедури за деклариране на приходи. Това намали количеството на ПЕС след облагането, но даде сигурност на бизнес партньорите относно правомерността на сделката.

Друг финансов аспект е публикуването и официалното деклариране на приходи от купувачите. Някои местни купувачи не декларираха приходите си на данъчните власти и в повечето финансови периоди отчитаха финансови загуби. Това можеше да създаде пречки в събирането на плащанията. В началото беше планирано да се въведе само надбавка върху прихода, генериран от настаняване и туристически услуги. За да се справи с този проблем, да избегне намаляването на събраните плащания и да популяризира по-добре схемата, екипът разработи информационните материали, чрез които да се генерират част от средствата (директно от туристите).

Финансовата рамка трябва да се разработи внимателно с подкрепата на финансовите и счетоводните експерти. Необходимо е изготвяне на различни сценарии по отношение на приходите, разходите и данъците по време на консултациите с потенциалните купувачи и продавачи. Освен това консултациите по финансовата рамка с националните данъчни власти са задължителни. Така се изгражда прозрачност и доверие между партньорите в схемата.

- **Законова рамка**

Основното правно предизвикателство за осъществяването на ПЕС в пилотния район е фактът, че не съществува опит на национално ниво в сферата на плащанията за екосистемни услуги. Съответно липсваше и законова рамка и/или документи, регламентирани правата и задълженията на купувачите и продавачите на екосистемни услуги. Проведоха се консултации с адвокати, специализирани в екологичните юридически практики. Дори за тях беше необходимо да проучат проблема от различни гледни точки, така че евентуалният договор, който ще бъде подписан от страните, да не нарушава данъчното законодателство и/или законите за публичната администрация. Интересен аспект на законовата структура беше присъствието на посредник в пилотния район на Русенски Лом, а именно Дирекцията на ПП „Русенски Лом”.

В началото екипът планираше Дирекцията да подпише споразумението за партньорство с фирмите, но това щеше да създаде проблеми с генерираните приходи. Усложнението произлизаше от вътрешните отчетни процедури за отчитане на приходи от стопанска дейност (които биха се появили в случай на сделка по ПЕС). Приходът трябваше да се преведе обратно на ИАГ, агенцията, на която е подчинена Дирекцията. Това би създавало период на забавяне между момента на осигуряване на ПЕС и момента на осъществяването на задълженията в рамките на споразумението по ПЕС. По тази причина партньорското споразумение в пилотен район Русенски Лом е подписано от Клуба (който е НПО).

Въпреки разработването на добра законова основа за схемата, екипът също така откри, че между различните участници трябва да има изградено доверие. Доверието се оказва основата на бизнес отношенията. Докато разработваше споразумението за партньорство, екипът се стремеше да постави разумни граници за продавачите и купувачите, така че да може да се създадат взаимоотношения, основани на взаимно доверие.

Законовата рамка е задължителна за цялостното функциониране на ПЕС схемата. Ако такава няма, тя трябва да се създаде с помощта на юридически и финансови съветници. Доверието е нещо, което трябва да съществува дори още преди установяването на законовата рамка. Ако сме твърде подозрителни към частните фирми и им поставим твърде много ограничения, схемата може изобщо да не стартира. Сътрудничеството трябва да е основано на доверие и на законови споразумения.

5. СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ И ПРЕПОРЪКИ

Естетическата стойност на екосистемите и биоразнообразието е само една малка част от ползите, които Русенски Лом осигурява в местен и глобален мащаб. От структурата и мащаба на тази схема за плащания за културни екосистемни услуги става ясно, че фокусирането върху само един вид екосистемни услуги е доста ограничаващо. Затова ефектът от схемата ще бъде само частичен по отношение на екологичните, социалните и финансовите перспективи. Визията за ПП „Русенски Лом” като **място с възстановени и опазвани екосистеми и биоразнообразие, носещо социално-икономически ползи за активно въвлечените местни общности** надхвърля културните екосистемни услуги. Дунавският ПЕС екип проучи разнообразието от екосистемни услуги, осигурявани от Русенски Лом и получи впечатляващи резултати, въпреки че извършеният анализ би могъл да е и по-подробен и точен. Грубата икономическа оценка на екосистемните услуги от Русенски Лом (Табл. 1: Годишна стойност в евро на екосистемните услуги, осигурявани от екосистемите в Русенски Лом, в *Част 2.*) дава причини да се смята, че е логично тази схема за ПЧЕС да прерастне в многопластов пакет от екосистемни услуги, които да се предлагат на разнообразни ползватели, за да се осигури по-мащабно финансиране. Това би подобрило природозащитата и би гарантирало устойчиви екологични ползи и финансиране.

Таблицата по-долу предлага няколко идеи за екосистемни услуги, които могат да се проучат по-задълбочено и да се съчетаят със схема за ПЕС. Във всички посочени случаи трябва да има мениджър на конкретната схема, което може да се осъществи от Клуба на приятелите на Русенски Лом. Мениджърът ще отговаря и за изграждането на капацитета на участващите страни. Клубът трябва да гарантира, че участието и финансовият компонент са справедливо разпределени между страните и че се избягват конфликти между различните екосистемни услуги.

Таблица 6: Някои идеи, свързани с ПЕС в Русенски Лом, които могат да се проучат допълнително

Екосистемна услуга	Кратко описание на проблема	Купувач	Продавач	Мерки	Механизъм
Възстановяване и поддържане на агро-биоразнообразието	Загуба на местни земеделски растителни сортове: местните земеделски сортове постепенно се заменят със специално разработени комерсиални видове, което влияе и на биоразнообразието	Дирекция на ПП „Русенски Лом”	Фермери	Възстановяване на земеделска земя с местни култури	Компенсации, обществени (първоначални плащания) Комбиниране с био сертифициране и публични плащания за биологично земеделие
Опрашване на култури	Фрагментация на местообитания и загуба на биоразнообразие поради монокултурно земеделие; загуба на продуктивност за фермерите (потенциални купувачи)	Фермери	Пчелари Фермери	Практикуване на мобилно пчеларство в земи, близки до посевите Засаждане на участъци/ивици с медоносни растения близо до земеделските земи Възстановяване и поддържане на пасища и ливади Прекратяване на пръскането с пестициди от въздуха	Директни сделки между пчеларите и фермерите-купувачи Допълнителни и/или съществуващи публични плащания за поддържане на ливади и пасища с висока природна стойност

Таблица 6: Някои идеи, свързани с ПЕС в Русенски Лом, които могат да се проучат допълнително

Екосистемна услуга	Кратко описание на проблема	Купувач	Продавач	Мерки	Механизъм
Контрол на ерозията	Значителна ерозия на земеделските земи, причинена от вятъра и водата	Фермери Национална агенция „Пътна инфраструктура“	Горскостопански предприятия	Възстановяване/създаване на лесозащитни пояси покрай земеделските земи	Компенсации за територии със земеделски земи, използвани за изграждане на лесозащитни пояси (ако ръководните лица разрешат залесените пояси от земеделски земи да могат да получават териториални плащания, тази пряка държавна помощ ще осигурява публични компенсации). Оценка на разходите и компенсациите, свързани с горскостопанските мерки/ директни сделки между фермерите/ горските и Агенция „Пътна инфраструктура“ в рамките на 10-годишен договор.
Регулиране на качеството на водите	Замърсяване на речния басейн на Русенски Лом от земеделие, индустрия и минно дело	Водоснабдителни фирми Минни компании Фирми нагоре по течението	Стопани на земеделски земи покрай реките	Преобразуване на земеделските земи обратно в пасища, ливади и крайречни гори Поддържане на пасища и ливади/гори покрай реките Рехабилитация на открити рудници в района – преобразуване във водни огледала	Директни сделки между стопани на земи и фирми за покриване на разходите за преобразуването и поддръжката в рамките на 10-годишен подновяем договор (плащането може да се акумулира от месечните сметки на ползвателите на вода, директно свързани с речния басейн на Русенски Лом).
Улавяне на въглерод от горите	Интензивни и чуждестранни горски видове завземат местобитанията на местните дървесни видове; изменения в местообитанията и биоразнообразието	Предприятия, емитери на парникови газове	Горски предприятия Дирекция на ПП „Русенски Лом“	Възстановяване на местни дървесни видове/горски местообитания с европейско/световно	Въглеродът, задържан чрез залесяване с местни видове, може да се продава на източниците на парникови газове

На базата на анализа на потенциалните екосистемни услуги за района на Русенски Лом, Дунавският ПЕС екип постави основата за ПЕС схеми, свързани с въглерода. Оценката на капацитета за улавяне на въглерод на горите, пасищата и ливадите на Русенски Лом беше направена през 2012 г., така че е необходимо допълнително по-подробно изследване. Проучени бяха две потенциални въглеродни схеми:

- ✓ Доброволно компенсиране на въглеродни емисии от транспортирането на стоки от местна транспортна фирма (например Еконт Експрес – фирма с добре развита верига за доставки, вкл. в чужбина). Обемът на емитирания въглерод би трябвало да се изчислява на пратка (контейнер) в съответствие с разстоянието и използваното гориво. След това общият обем може да се разпредели между пратките на базата на теглото им. Цената на тон може да се калкулира на основата на площта на горите от местни видове, които трябва да се възстановят (залесят и поддържат) или на базата на официалната цена на европейския пазар. Тези аспекти трябва да се дефинират и да се постигне съгласие по тях между Дирекцията на ПП „Русенски Лом“ и фирмата, която сключва договора. Фирмата може да избира – сама да компенсира емисиите или да предлага тази възможност на клиентите си.

- ✓ „Нулева лихва – нулеви емисии“ е концепция, разработена от WWF, в която екипът изчисли въглеродните емисии, генерирани при построяването на стандартен апартамент с площ 80 м², което е средната площ на ипотечните имоти, предлагани от една от българските частни банки. Според нашите изчисления, при които използвахме специализиран въглероден калкулатор за строителство, построяването на апартамент от 80 м² генерира средно около 15 тона въглерод. Банката очакваше да осигури ипотeki за 400 апартамента, еквивалентни на 6000 тона въглерод, които трябва да се компенсират. За компенсирането на този въглерод е необходимо да се залесят 1,8 хектара с местни дървесни видове и да се поддържат за 30-годишен период. Екипът предложи на банката да намали периода за компенсиране, което би изисквало залесяването на по-големи площи и ще генерира по-високи разходи за купувачите. В тази конкретна схема стойността на горскостопанските дейности беше почти 13 000 евро.

Това са две готови идеи, които са проучени от Дунавския ПЕС екип и могат да се използват от Дирекцията.

ПРЕПОРЪКИ:

ПЕС не е еднократно действие, а процес, който трябва да се управлява и поддържа. Същевременно ПЕС е само един от механизмите, които могат да възстановяват и носят екологични ползи на обществото. Дунавският ПЕС екип вярва, че ПЕС могат да се използват за управлението на ПП „Русенски Лом“ заедно с други пазарни и политически инструменти, които ще се подпомагат взаимно. Това изисква посвещение и разбира се капацитет, който, ако не съществува, трябва да се оцени и акумулира.

На основата на предишния опит с екосистемните услуги и ПЕС Дунавският ПЕС екип счита, че:

- е необходимо да се интегрира ПЕС подходът в Плана за управление на Русенски Лом и Натура зона „Ломовеце“. Това ще помогне да се оценят по-добре икономическите стойности и потенциал на Русенски Лом, както и местните нужди и бъдещите тенденции в развитието;
- е важно да се подобри оценяването на екосистемните услуги и те да се картират – в момента картирането на екосистемите е основано на тяхната функция, което е добра първа стъпка, но е необходимо това да се доразвие и да се картират екосистемните услуги. Това също така ще подпомогне управлението на района от перспективата на устойчивото местно развитие. Освен това, по този начин ще се консолидира позицията на консервационните нужди сред местните общности. Това ще позволи и по-доброто интегриране на консервационните нужди в местните планове за развитие, които в момента липсват или не се изпълняват. Тази оценка трябва да се актуализира и адаптира на всеки 3 години;
- е от съществено значение да се преоцени природният абсорбиционен капацитет на екосистемите в Русенски Лом. Важно е също да се дефинират наново нормите и режимите за икономически дейности в границите на защитената територия, като се отрази съвременното социално-икономическо развитие и свързаните с тях екологични проблеми.

Ползването на компютърно моделиране за оценяването им за 10-годишен период ще помогне за по-доброто управление на Русенски Лом с активното участие на местното население;

- се препоръчва работата (на пилотно ниво) с избрани фирми за отчитането на техния воден, биологичен и въглероден отпечатък, който да се отчита и заплаща;
- се препоръчва да се засилят комуникациите и координацията отдолу нагоре за гарантиране на добро разбиране на екосистемните услуги и необходимостта от тяхното приоритизиране (финансово, административно и техническо), като това изисква адаптивен подход. Дунавският ПЕС екип смята, че прилагането на резултатите от този проект ще бъде от полза за тази комуникация и свързаните с нея дискусии;
- е от ключово значение да се гарантира капацитетът на ПП „Русенски Лом” за по-добро управление на територията чрез сателитен мониторинг, инструменти за картиране – ползване на InVest или TESSA. Дирекцията има експерт по ГИС, но трябва да бъде подкрепяна и от експерти от Регионалната дирекция по горите-Русе, Регионалната инспекция по околната среда и водите-Русе и местното управление в този процес.

6. ПРИЛОЖЕНИЯ

- I Екосистеми, биоразнообразие и услугите от тях в ПП „Русенски Лом”
- II Анализ на заинтересованите лица
- III Процесът на разработване на ПЕС в рамките на Дунавския проект за ПЕС
- IV Финансов анализ на схемата за ПКЕС в Русенски Лом

ПРИЛОЖЕНИЕ I. ЕКОСИСТЕМИ, БИОРАЗНООБРАЗИЕ И УСЛУГИ ОТ ТЯХ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”

1. НАСТОЯЩО СЪСТОЯНИЕ НА ЕКОСИСТЕМИТЕ

1.1. ГОРИ, ПАСИЩА И ЛИВАДИ

На територията на ПП „Русенски Лом” има 29 типа местообитания според класификацията на КОРИНЕ. 17 от тях попадат в групата, която се нуждае от строга защита. Таблицата по-долу представя всички типове местообитания, групирани по екосистеми.

Таблица 1: Основни типове екосистеми

Категория	Тип екосистема за картиране и оценка	Местообитание	Площ (ха)	Площ (%)
Сухоземни	Горски територии	Горски монокултури	68,16	2%
		Смесени гори	34,08	1%
		Широколистни гори	2317,44	68%
		Храстови съобщества	136,32	4%
	Пасища и ливади	Влажни ливади	68,16	2%
		Сухи ливади	477,12	14%
	Обработваеми земи	Други обработваеми земи	34,08	1%
	Зони с оскъдна растителност	Скали и скални формации, сипеи	204,48	6%
Сладководни	Реки	Водни течения	68,16	2%
Общо покритие			3408	

Източник: Адаптирано от „Типология на екосистемите”, ЕАОС, 2012, в процес на изготвяне

Общата площ на **горските територии** (гори и земи) в Парка е 2 808 ха. 2 281 ха от горските територии (81,3 %) са покрити с гори. Срещат се 27 дървесни вида. Келявият габър заема най-голяма площ – 573,1 ха (25% от горите), следван от салкџма (*Robinia pseudoacacia* L.) – 508,9 ха (22,3%) и цера (*Quercus cerris*) – 443 ха (19,4%). Основната част от пилотния район е заета от местни видове.

Преобладават широколистните гори, които заемат 265,5 ха и включват дъб и ясен, както и други видове. Иглолистните гори заемат около 66 ха и са представени от бор и смесени иглолистни и широколистни насаждения.

Земеделски земи (пасища и ливади) са второто по площ земно покритие на територията на Парка. Те са различни типове и заемат близо 20%. Земеделските земи с висока природна стойност в района на Русенски Лом включват:

- **Полуестествена растителност, включително:**

✓ Ливади по дъната на каньоните – с годините много от тях, дори повечето, са изгубили флористичното си разнообразие поради внасянето на тор и биогени от наводнения. Някои важни полуестествени ливади са се запазили, например по поречията на реките Черни и Мали Лом, и попадат в биотопа Низинни сенокосни ливади по Директивата за хабитатите. От консервационна гледна точка най-важни в тези райони са видовете от фауната – пеперуди и птици, като например ливадният дърдавец (*Crex crex*).

Основната заплаха в тези райони се дължи на прекратяването на коситбените практики, както и на прекалената паша. Докато липсата на косене е широко разпространен проблем в Русенски Лом, прекалената паша на ливадите е доста локализирана. Там, където се среща обаче, тя има сериозен разрушителен ефект.

✓ Полуестествените пасища и ливади са разпространени основно по бреговете и краищата на каньоните. Най-разпространени са сухите полуестествени ливади на лъсови склонове и възвишения, но се срещат също и значителни по площ каменисти степи, както и запазени ливади върху черноземни почви по равните горни зони на каньоните. Освен това съществуват и значителни площи с преходни местообитания – захрастени ливади или открити места с дървета, в зависимост от гледната точка – по краищата на каньоните. Те се считат за най-ценните земеделски земи, където се срещат няколко ендемични растителни вида. По-важните видове от фауната на полуестествените пасища и ливади включват шипобедрената и шипоопашатата костенурка (*Testudo graeca iberia* и *T. hermanni*) и лалугера (*Spermophilus citellus*).

Свърхпашата в пасищата и някои от каменистите степи е сериозен проблем. В същото време някои от пасищата са разположени далече от селата, така че те все повече обрастват с храсти и друга растителност. Това води до намаляване на популацията на лалугера. За територията на Парка се препоръчва умерен интензитет на пашата – 0.6-0.7 глави добитък на хектар. Западането на маломасштабните пасищни практики и концентрацията на добитъка в по-големи стопанства води до формирането на дървесна и храстова растителност и цялостно намаляване на пасищните площи.

Таблица 2: Препоръчителен интензитет на пашата в Парка

Площи в ПП	Едър добитък (1)	Овце (2)	Смесена паша (1+2)
121,1 ha	80	484	40 + 242
495,1 ha	330	1980	165 + 990

Източник: Проучвания на WWF, 2008 г.

• Мозаечно разположени малки обработваеми площи и овощни градини

В дъната на каньоните на Природния парк мозаечно разположените малки зеленчукови градини и овощни насаждения близо до селата са бедни от флористична гледна точка, но пък са от значение за видове като червеногърбата сврачка (*Lanius collurio*) и южния славей (*Luscinia megarhynchos*). Земеделските земи по равните, плодородни територии на платата сформират големи интензивно управлявани ниви с ниска природна стойност. Земеделските практики, прилагани в тези земи, създават натиск върху съседните пасища и ливади с висока природна стойност. Една от неустойчивите земеделски практики е горенето на стърнищата. Въпреки строгите законови мерки за спиране на горенето, тази практика продължава да се прилага и да води до унищожаване на хумуса и загуба на биоразнообразие.

Планът за управление на ПП „Русенски Лом“ (2006 г.) препоръчва следните практики в земеделските земи:

- Косене на ливадите, както и тяхното почистване от горско-дървесна растителност да се извършва след 15 юни;
- Коситбата да се провежда от средата към края на ливадата с цел опазване на орнитофауната;
- Възстановителните мерки за разораните ливади да се провеждат чрез подсяване, брануване и регулирано окосяване, съобразено с фазата на развитие на тревите;
- Препоръчват се устойчиви земеделски практики в земеделските земи, включително многогодишни сеитбообръщения, ограничено ползване на торове, механична и биологична борба с плевели, болести и неприятели, ползване на животинска тяга.

В таблицата по-долу са обобщени нормите и режимите за ползване на пасищата и ливадите на базата на плана за управление на защитената територия, ограниченията според Натура 2000 и националните стандарти.

Таблица 3: Норми при ползването на пасищата и ливадите в пилотния район

Вид пасище/ ливада	Ползване	План за управление на ПП „Русенски Лом“	Ограничения според Натура 2000 ¹⁵	Национални стандарти за управление на земеделските земи
Суши ливади	Паша	1 ха/глава едър добитък 0,2 ха/глава дребен добитък	Премахване на ландшафтните характеристики при ползването на земеделските земи	4.1. интензитет на паша 0,15 глави добитък на хектар ¹⁶ или коситба веднъж годишно
		Регулирана паша		
		Възстановяване и мелиорация: отстраняване на храстови и дървесни формации, на камъни и презасяване с местни видове		
Влажни ливади	Косене	Да се провежда след 15 юни	Преобразуване на пасища и ливади в обработваеми земи	4.2. задължение за отстраняване на нежеланата храстова растителност, особено на агресивни видове като <i>Pteridium aquilinum</i> , <i>Veratrum spp.</i> , <i>Ailanthus altissima</i> , <i>Amorpha fruticosa</i> и <i>Rubus fruticosus</i>
		От средата към краищата		
		Възстановяване: подсяване с 10 кг/ 0,1 ха, брануване, почистване на рудерална и плевелна растителност		
Ливади	Туризъм	Забранено е къмпингуването на влажни ливади	-	-
Сенокосни ливади		Макс. 12 души/ ха за максимум 200 човекодни годишно	-	-

¹⁵ Ограничения съгласно Директивата за птиците

¹⁶ Глава добитък – 0,85 глави едър добитък, 10 глави дребен добитък

В допълнение, Планът за управление предвижда следните норми за капацитета за развиване на туризъм в ливадите (по селища):

- Нисово - 21 ха обща площ, капацитет 8 души на ха или 168 души общо
- Кошов - 74,7 ха обща площ, капацитет 6 души на ха или 448 души общо
- Сваленик - 18,7 ха обща площ, капацитет 8 души на ха или 150 души общо
- Писанец - 70,0 ха обща площ, 6 души на ха или 420 души общо

1.2. СЛАДКОВОДНИ ЕКОСИСТЕМИ

Информацията, представена в тази част, се базира на проучване на съществуващите официални документи, издадени от националните и местните власти, отговорни за или свързани с управлението и опазването на пилотен район Русенски Лом. В проучването се разглеждат повърхностните водоеми. При необходимост може да бъде предоставена допълнителна информация за подземните водни ресурси.

Басейнът на река Русенски Лом (във виолетово на картата по-долу) е разположен в източната част на Дунавския речен басейн. Той граничи с водосборния басейн на р.Янтра на запад, водосборните басейни на реките Янтра и Камчия за юг, с водосборния басейн на добруджанските реки на изток и с р. Дунав на север. Река Русенски Лом извира от сравнително равната, ниска част на дунавската долина. Тя тече на север и се влива в р.Дунав.

Карта 1: Речен басейн на Русенски Лом (във виолетово)

Източник:
План за управление
на речните басейни
в Дунавския район

Според Плана за управление на речните басейни в Дунавския район (ПУРБДР) в България общата площ на речния басейн на Русенски Лом е 2985,335 км² (298 533,5 ха). Басейнът включва 14 водни тела, сред които:

- 9 реки с обща дължина 601,35 км, 7 от които са с обща дължина 364,65 км и са естествени, а останалите 2 се класифицират като модифицирани;
- 5 езера с обща площ 6,890 км², също силно модифицирани.

Река Русенски Лом е последният значим приток на Дунав преди вливането му в Черно море. Тя се формира от вливането на реките Черни и Бели Лом близо до село Иваново. Река Бели Лом извира южно от гр.Разград, а Черни Лом – югоизточно от гр.Попово. Преди вливането си двете реки имат водосборни басейни с площ съответно 1,549 км² и 1,276 км².

Река Бели Лом е основният повърхностен водоем в проектния пилотен район. Няколко малки притока южно от Разград дават началото на река Бели Лом. Те са полупланински, като техните извори са разположени на 300-400 м надморска височина. Имат слаб наклон и речното легло е със средна ширина 3-4 м, покрито с пясък и кал. Бреговете са ниски и със скален произход, което води до наводнения при периоди на дълги и интензивни валежи. За да се предпази районът от наводнения, участъкът между селата Ушинци и Дреновец е регулиран. В този район речната долина е плитка с полегати брегове. След този участък до вливането си в Дунав Русенски Лом има много слаб наклон поради равния релеф. Особеностите на речната долина не са много различни – бреговете са по-къси. Речното корито е покрито с чакъл и пясък, а бреговете са модифицирани.

Водосборният басейн има следните характеристики:

- **наклон** – речната долина на Русенски Лом има равен релеф със средна надморска височина 272 м и наклон 1,7 ‰ за река Русенски Лом. Русенски Лом е с най-малък наклон от всички български реки. Средната скорост на течението достига едва 30 см/сек., като реката формира многобройни меандри.
- **гъстота на речната мрежа** – Русенски Лом е с ниска гъстота на речната мрежа. Средната гъстота на всички реки в долината е под единица – около 0,3 км/км².
- **степен на залесеност** – долината е слабо залесена, представена от високостъблени гори, заемащи 770 км² или 26% от общата площ на водосборния басейн. Горите заемат само 20% от водосборния басейн на река Бели Лом, за разлика от водосборния басейн на река Черни Лом, където горите достигат 29%. По-големите гори по поречието на Бели Лом са разположени надолу по течението на реката. Най-голямата в долината на река Русенски Лом е разположена между селата Кривня и Писанец. За разлика от Бели Лом, във водосборния басейн на река Черни Лом горите са разпределени равномерно. Горите са оскъдни по поречието на Русенски Лом преди вливането на реката в Дунав – има само няколко малки площи с широколистни гори.
- **естествен отток** – средният годишен отток на Русенски Лом според хидрологичните станции варира между 0,861 м³/с (27,15.106 м³) за Бели Лом близо до Разград и 5.851 м³/с (184,52. 106 м³) близо до Божичен. Минимумът на средния месечен отток е през периода юли-септември, често през август. Той варира между 0.106 м³/с до 0.732 м³/с за Русенски Лом.

Долината на Русенски Лом се характеризира с типичен умереноконтинентален климат с умерени есенни и зимни валежи. Поради равния терен, льосовото и карстово покритие, водите от топящия се зимен сняг не причиняват висок отток.

През зимата (януари-март) оттокът слабо се увеличава, основно в средното и долното течение на реката. Водното ниво достига пика си през месец март.

Водното ниво е най-ниско през лятно-есенния период, предимно през месеците август-ноември.

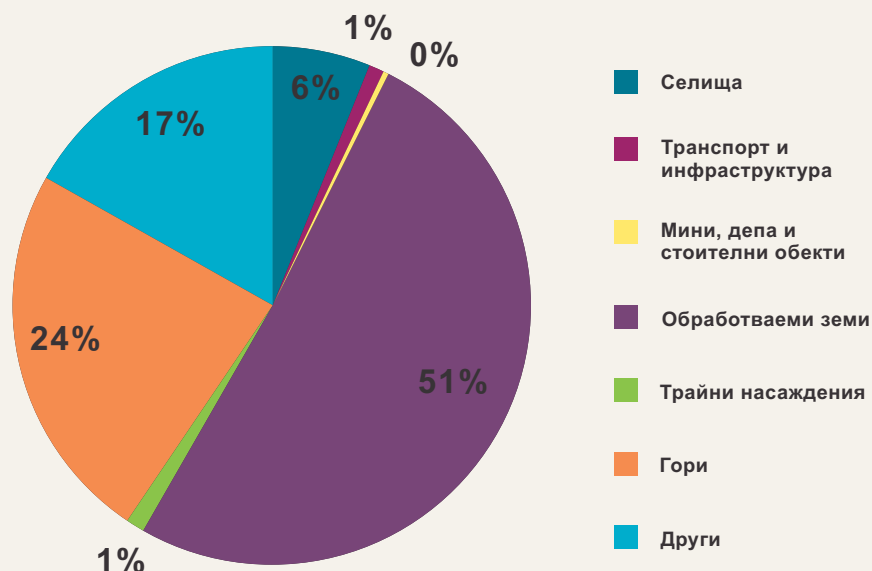
Официалните данни за качеството на водите в реките от басейна на Русенски Лом са различни. Според плана за управление на ПП „Русенски Лом“ (2006 г.) и интегрирания план за управление на Натура зона „Ломовец“ (2011 г.) качеството на водите на Русенски Лом, Бели Лом, Черни Лом и Мали Лом е трета категория¹⁷. Според същите източници преди 1997 г. качеството на водите е било втора категория. Поради интензивното развитие на земеделието и индустрията и липсата на водопречиствателни съоръжения в селищата, разположени в долината, качеството на водите в реките е прекатегоризирано в най-ниската категория. Същите документи дават и подробни данни за химичния статус на водите на тези реки. Според тях басейнът на Русенски Лом е с води от хидрокарбонатен тип, с неутрална до слабо алкална реакция (между 7 и 8 pH). Има ясно изразен буферен капацитет за поемане на киселинни замърсители поради високото си съдържание на йони от алкални елементи и сравнително ниското съдържание на сулфати и хлориди. Освен това нивата на кислорода са твърде ниски, особено през лятно-есенните месеци. Това намалява капацитета за разграждане на внасяните замърсители. Поради скоростта на течението, естествената самопречистваща способност на Русенски, Бели, Мали и Черни Лом е много слаба – между 10 и 40%.

Според годишните Доклади за състоянието на околната среда (2008, 2009, 2010 и 2011 г.), изготвяни от РИОСВ-Русе качеството на водите в тези реки е втора категория. Някои индикатори обаче се отклоняват от нормите през годината. Например пробите за ортофосфат (PO_4), събрани на няколко места по поречието на Русенски Лом (близо до Писанец, Острица, Бели Лом и Червен) са показали съдържание 0,2 мг/дм³ над нормата. През 2011 г. Русенски Лом е бил от реките с високо съдържание на нитрати като N-NO_3 – над 5 мг/дм³. Основната причина за това отклонение е липсата на инфраструктура за преработка на отпадните води в малките селища в долината.

Очевидно информацията в двата източника е различна (и е необходимо да се изискат резултатите от последния анализ на проби, проведен от стуктурата на МОСВ по поречието на Русенски Лом и притоците му). Едно е сигурно – всички реки в българската част на басейна на река Дунав са чувствителни към замърсяване – през 2003 г. всички водоеми в Дунавския речен басейн са обявени за чувствителни зони от Министъра на околната среда. Това означава, че внасянето на отпадни води без съответното пречистване може да доведе до дълготрайно негативно въздействие върху качеството на водоемите. Според оценката на риска за средния период на прилагане на Плана за управление на Дунавския речен басейн 2010-2015 6 повърхностни водоема в басейна на Русенски Лом, разположени в средната и долната му част, са в лошо състояние. Основните проблеми, причиняващи лошото състояние, са органични замърсители, опасни вещества и замърсяване с нитрати поради вливане на отпадни води от домакинствата и непречистени индустриални отпадни води. Източниците на замърсяване включват:

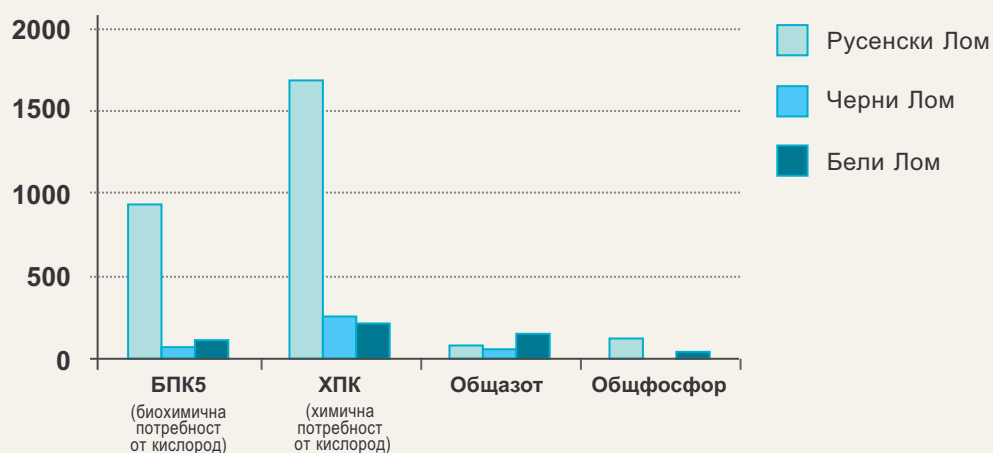
¹⁷ Водите в зависимост от качествените показатели и ползването им се разделят на три категории : 1 – води, които се ползват за питейни нужди в хранителната и други промишлености, изискващи вода от същото качество ; 2 – води, които се ползват за водопой на животни, културни нужди, рибовъдство, воден спорт и др. ; 3 - води, които се ползват за напояване, за промишлеността и други нужди.

Фигура 1: Земеползване в басейна на река Русенски Лом

- точкови източници**¹⁸ – общо 41, като вливаните отпадни води от домакинствата от селища над 2,000 Е.Ж. представляват 50% от тези източници. Около 40% от тях идват от замърсители без разрешителни по Директивата за интегрирана превенция и контрол върху замърсяването (IPPC). Последните са (по сектори): минна компания, 5 металургични и инженерни предприятия, 7 предприятия на хранителната индустрия, 4 химически предприятия и 2 текстилни предприятия. Те са разположени предимно надолу по течението извън границите на пилотния район, а някои са близо до гр. Русе. Графиката по-долу представя преглед на нивата на замърсяване, причинени от точкови източници (станции за пречистване на отпадни води под 2,000 Е.Ж), като данните са базирани на ПУРБДР – данни за 2006 г.

Фигура 2: Нива на натоварване от точкови източници

¹⁸ Точковите източници включват: води от пречиствателни станции в градски райони (агломерации) с над 2000 Е.Ж; води от канализационни системи в градски райони (агломерации) с над 2000 Е.Ж. без нужда от пречистване; води от водопречиствателни съоръжения с разрешителни по Директивата за интегрирана превенция и контрол върху замърсяването (IPPC); води без разрешителни по Директивата за интегрирана превенция и контрол върху замърсяването (IPPC).

- **дифузни източници**¹⁹, сред които обработваемите земи и отпадните води от канализационните системи на селищата представляват най-големия дял. Друг източник на замърсяване са карьерните езера на местна минна компания.

Анализът на хидроморфологичното състояние на речния басейн на Русенски Лом според информацията в ПУРБДР показва, че като цяло условията в реките варират от много лоши до умерени. На територията на пилотния район условията във водоемите (Русенски Лом, Бели Лом и Черни Лом) са много лоши. Това се дължи на лошата регулация на оттока чрез баражи, диги и корекциите на речните легла. Те причиняват морфологични изменения и пречи на миграцията на рибата.

Басейнът на Русенски Лом заема цялата площ на пилотния район и се простира и извън него, като включва териториите на 7 общини (Две могили, Разград, Цар Калоян, Ветово, Иваново, Русе и Борово). Територията на пилотния район включва само 3 общини, а именно Иваново, Ветово и Цар Калоян. Водите са от втора категория и могат да се ползват за земеделие, аквакултури и водни спортове. Общото водно количество, ползвано през 2007 г., възлиза на 10 162 млн. м³. Таблицата по-долу дава информация за ползването на водата по сектори.

Таблица 4: Ползване на водата по сектори

Ползватели на вода	2007 в милиона м ³	Дял от общото количество (%)
Общо ползване с изкл. на вода за охлаждане	10162	30%
Индустрия без охлаждане, вкл.	3209	30%
- енергетика	30	
Земеделие, лов, горско стопанство, вкл.	1950	19%
Растениевъдство	1866	
Животновъдство	84	
Домакинство	4138	
Услуги	864	
Общо, вкл. охлаждане	10162	41%

Източник: ПУРБДР, 2007 г.

Съгласно информацията, предоставена от РИОСВ, през 2011 г. водите в басейна на Русенски Лом са ползвани предимно от рибовъдни стопанства (аквакултури). 1,6 милиона м³ годишно са водите, ползвани от Русенски Лом, и 250 000 м³ годишно от Мали Лом.

¹⁹ Дифузните източници на замърсяване включват: селища над 2000 Е.Ж. без или с частично изградени канализационни системи ; общински сметища на селища над 2000 Е.Ж. ; индустриални дифузни източници на замърсяване – течове от хвостохранилища, сметища, наличие на опасни отпадъци, миньорска дейност, експлоатация на кариери ; обработваеми земи.

2. НАЛИЧНИ ПОЛЗИ

Оценени са основните ползи от екосистемите на Русенски Лом, като паричната им стойност е представена в **Табл. 1 - Годишна стойност на екосистемните услуги, предоставяни от екосистемите в Русенски Лом от основния доклад**. За оценяване на услугите бяха използвани разнообразни методи и трябва да се има предвид, че наличните в момента данни са недостатъчни, за да се направи цялостна и коректна оценка. Стойностите се основават на информация, получена от Плана за управление на защитената територия (изготвен през 2006 г.), горскостопанските планове на Изпълнителната агенция по горите (за плановите периоди 1990-2000 и 2000-2010), горския регистър (2011), както и от лични разговори и въпросници от периода 2010-2011. Таблиците и описанията в тази част представят **стойността на ползването на екосистемните услуги в Русенски Лом (предимно директното ползване и до по-малка степен непрякото ползване)**. Затова се препоръчва оценка на общата икономическа стойност (ОИС) на екосистемите, но тя не е цел на работата в рамките на Дунавския ПЕС проект. Следващата част дава информация за основните принципи и данните, използвани за получаването на стойностите, представени в Таблица 1 от основния доклад.

2.1. МАТЕРИАЛНИ УСЛУГИ

За оценяването на материалните услуги е приложен методът на пазарните стойности, като са взети предвид различните ползвания в Природния парк. Те включват стойността на дивите плодове и билки, дървесината и дивеча. Стойността на билките и дивите плодове е доста ниска, както може да се предположи. Причината е ниската единична цена на разрешителните за събирането им. Според данни на местните държавни горски предприятия, през 2011 г. събраните количества са били следните:

Таблица 5: Диви плодове и билки, събирани в ПП „Русенски Лом“

Билка	Количество (кг)	Стойност (евро)	Общо
Жълт кантарион	1000	0,02	20
Риган	200	0,02	4
Бял равнец	200	0,02	4
Живовлек	100	0,01	1
Коприва листа	10000	0	0
Коприва корени	11000	0	0
Коприва стръкове	100	0,02	2
Цвят от глог	1000	0,025	25
Великденче стръкове	800	0,01	8
Мащерка	1000	0,015	15
Бръшлян листа	500	0,02	10
Троскот	1500	0	0
Общо			89

Източник: ДЛС Дунав

Други ползвания на горските територии през 2010 г. са свързани с:

- Разполагане на пчелни кошери в горските райони – ползвателят заплаща разрешително; по официални данни 3 кошера са били поставени в горски територии през 2010 г., като ползвателят не е платил такса поради ниската стойност; през тази година цената на разрешителното е била 0,64 евро на кошер.
- Разрешителни за събиране на билки и диви плодове – през 2010 г. Агенцията е издала само едно разрешително за събиране на 200 кг плодове от шипки; таксата на килограм е била 0,03 евро.

Стойността на дивеча е пресметната при условие, че всичият дивеч ще бъде обект на лов, тоест без запаси. Съответно стойностите, посочени по-долу, са по-скоро еднократни пазарни стойности. Но за да се оцени стойността в дългосрочен план, е необходимо да се вземат предвид съществуващите практики за поддържане и опазване на дивеча. В района има държавна дивечовъдна станция, която поддържа и мониторира популациите на тези видове. Персоналът гарантира балансираното ползване на дивеча, като поддържа естественото възпроизводство на животните.

Таблица 6: Брой на дивеча през 2010 г.

Вид дивеч	Брой	Цена на трофей/месо в евро
Благороден елен	310	600
Сърна	100	150
Дива свиня	82	300
Заек	150	30
Фазан	80	10
Яребица	35	20
Чакал	20	6
Лисица	11	6

Тъй като е зает предимно от гори, пилотният район в Русенски Лом осигурява дървесина, която се ползва за преработка или за гориво. Според данните от 2010 г. в района са добити 4006,86 м³ дървесина. Приходът, получен за това количество дървесина, е приблизително 10336 евро. Добитата дървесина е от следните типове:

Таблица 7: Производство на дървесина по типове през 2010 г.

Тип	Цена на куб. метър
Дърва за горене	20 евро
Технологична дървесина (за производство на хартия и плоскости от дървесни частици)	21- 22 евро
Дървесина за рязане (за мебели и строителство)	24 - 26 евро
Дървесина за дърворезба и др.	19 евро

Източник: Регионална дирекция по горите-Русе

Повечето от дървесината е продадена на дървопреработвателни фирми (производители на мебели). По-малка част е продадена като дърва за горене и друга част за декоративни цели. Пазарната стойност е оценена според пазарните цени в момента. Съответно стойността по-долу представлява общата годишна стойност (2011).

Друг вид биомаса е фуражът, който е свободно достъпен на местните селски стопани. Оценката е основана на районите, подлежащи на подпомагане в рамките на агроекологичните плащания. Те са изчислени на базата на разходите за мерките за поддържане на пасищата и ливадите с висока природна стойност на база глава добитък на хектар. При оценяването на стойността беше направено и сравнение с данните от проучване на WWF в северна България, в Дунавската равнина, отнасящи се за разходите по мерки за поддържане на същите местообитания.

2.2. РЕГУЛИРАЩИ УСЛУГИ

Оценени са три основни типа регулиращи услуги, предоставяни от горите, пасищата и ливадите. Те включват пречистване на водите, отлагане и задържане на въглерод, и контрол на наводненията.

- Пречистването на водите се базира на проучвания, проведени за Натура зона „Ломовите“ в рамките на проекта, финансиран от ЕС, "Повишаване на разбирането за ползите от Натура 2000 и демонстриране на икономическите ползи от консервационните мерки", осъществен от EFTEC, Европейския център за опазване на природата и Arcadis. Стойността на услугата е основана на средната цена в ЕС за преработка на отпадни води за отстраняване на азот. Съответната сума според проучванията е 225.4 евро/ха (с ниска точност поради несигурни данни на разходите по пречистване на водите).

- Оценката на контрола на наводненията е базирана на метода за избягване на разходите. Стойността е получена от пилотното възстановяване на малък район в речната тераса по поречието на участък от една от реките в Русенски Лом. Преди възстановяването на речната тераса поради високото ниво на река Русенски Лом се наводняваше единственият път за достъп до една от основните забележителности в района – Ивановските скални църкви. Стойността е получена чрез калкулиране на загубата на приходи за църквите на базата на периода и времетраенето на наводненията. За сравнение разходите по възстановителните работи за възстановяване на речната тераса възлизат на близо 3500 евро.

- **Задържането на въглерод** от горите, пасищата и ливадите в Русенски Лом е оценено през 2012 г. в рамките на проучване, организирано от WWF като част от Дунавския ПЕС проект. При изчисляването на органичните запаси от въглерод в ПП „Русенски Лом“ са ползвани данни за горските насаждения от лесоустройствените проекти за периода 1990-2012. Необходимите данни са свързани със запаса на биомаса, площта на насажденията, пълнотата и възрастта по дървесните видове. Други необходими данни включват плътност на дървесината и съотношението между подземната и надземната маса на дърветата.

Проучването и резултатите могат да се видят в интернет страницата на Дунавския ПЕС проект:

http://awsassets.panda.org/downloads/wwf_rusenski_lom_report_bulgarian.pdf

2.3. КУЛТУРНИ УСЛУГИ

ПП „Русенски Лом” и прилежащите му райони имат капацитет за развиване на алтернативни форми на туризъм. Съчетанието от дива природа и културни и исторически обекти придават на района привлекателност и уникалност. В района се намират 3 важни исторически и културни обекта: средновековният град Червен, Ивановските скални църкви (включени в списъка на ЮНЕСКО на световното културно наследство) и Бесарбовския скален манастир – те правят района привлекателен за посетители и туристи, които се интересуват от историческото и културното наследство.

Ландшафтът се характеризира с каньоновидната долина на река Русенски Лом и нейните притоци, които са дом на различни видове птици и прилепи, като предоставят също и възможности за пещерно дело и скално катерене. Реките, пресичащи долината, дават възможности за плаване с кану, риболов и наблюдение на птици.

В Природния парк има няколко екопътеки по поречието на реките, сред които дендрологична пътека и две екосистемни пътеки.

Оценката на културните услуги се основава на пазарната стойност (пазарен метод), получена чрез интервюта с местни предприемачи, общини и други заинтересовани лица. Пилотният район е изключително привлекателен за развитие на туризма благодарение на разнообразието от условия, които предлага – културно и историческо наследство, богато биоразнообразие и характерен ландшафт (мозайка от пасища, ливади, гори и каньони), както и селския начин на живот. Стойността на екосистемните услуги е по-скоро занижена, тъй като няма сигурни данни за броя на туристите, посещаващи района.

3. ОБОБЩЕНИЕ НА ЗАПЛАХИТЕ ЗА ЕКОСИСТЕМИТЕ И ПОТЕНЦИАЛА ЗА РАЗВИТИЕ

Горски екосистеми: основната заплаха е свързана със заменянето на местните дървесни видове с чужди, интензивни такива, което също така може да навреди на биологичното разнообразие. Ако всички чужди и инвазивни видове се заменят с местни, местните видове ще повишат капацитета за задържане на въглерод с **67 492 т** въглеродни емисии, еквивалентни на 40-годишен период (**16 873 т** за десетгодишен период²⁰).

Тъй като добивът на дървесина е основният тип ползване на горите в района, е необходимо да се извърши анализ на компромисния избор, за да се сравни как горскостопанските дейности и приходи ще бъдат засегнати от другите горски услуги. Необходимо е да се провеждат и дейности по изграждане на капацитет и повишаване на знанията, за да се осигури разбиране и реализация.

Една *потенциална* област е FSC сертификацията на горите в района, която ще подобри капацитета на горите да осигуряват разнообразие от екосистемни услуги и същевременно ще създаде социално-икономическа стойност. Разходите за управлението по FSC, особено тези, свързани с възстановяването

²⁰ Резултатът за десетгодишния период се калкулира по същия начин, както за 40-годишния период, като се дели на 4. Това се прави с цел да може да се прави сравнение с други услуги и продукти, за които 40-годишният период не е релевантен. В действителност дървото не расте равномерно през целия си жизнен цикъл. Различните видове дървета имат различен растеж. Има бързорастящи дървета, които имат интензивен растеж през първите 10-30 години (тополи и върби), но при бавнорастящите дървета растежът се характеризира с равномерност. Изчисляването на интензитета на акумулиране на органичен въглерод от видовете дървета не е включено в този проект.

и залесяването с местни видове, могат да се покрият чрез привличане финансиране, свързано с въглерода. Разбира се, има ограничения, свързани със статута на пилотния район (защитена територия), и по тази причина една такава схема трябва да е напълно доброволна, извън задължителните дейности, които някои сектори/производства трябва да осъществяват, за да компенсират емисиите си. Потенциалните купувачи на въглеродни компенсации могат да са супермаркети, застрахователни компании, куриерски служби. Всички те могат да компенсират количеството въглерод, свързано с транспортирането на стоки, пътувания на персонала им и/или консумацията на хартия.

FSC допринася за подобряването на абсорбиционния капацитет за CO₂ на горите, тъй като има специални режими на управление. По-конкретно това е свързано с изискването за неизсичане на най-малко 5% от сертифицирания район. Тази 5-процентова територия обикновено включва стари дървета, които са най-големите депа на CO₂. Други управленски практики са свързани с управлението на мъртвата дървесина и задържането на CO₂ в горите. Според някои общи изчисления, мъртвата дървесина, оставяна в горите, сертифицирани по FSC, възлиза на около 10 м³/ха.

Съществува въпрос за влиянието на FSC сертификацията върху количеството на добитата дървесина. В момента в България няма негативно влияние върху на количествата произведена дървесина, тъй като всяко държавно горско предприятие е задължено да остави 10% от управляваните райони без сеч (при FSC сертификацията такива територии трябва да са минимум 5%).

Цената на FSC продуктите зависи от търсенето и предлагането. Ако има недостиг и голямо търсене, цената се повишава. Снабдителите обаче се опитват да продават на цени, близки до тези на продуктите, които са сертифицирани, за да останат конкурентни. В България производителите на FSC са 3%, но се очаква делът им да нарастне до 30% през 2012 година след сертификацията на няколко държавни горски стопанства.

FSC сертификацията включва следните типове разходи/дейности:

- Подготовка за въвеждането на сертификацията, включително обучения, полеви проучвания на горите и другите основни ресурси, гори с висока природна стойност (ГВПС) и разработване на управленски процедури, извън изискваните по закон;
- Осъществяване на процеса на сертификация – за всички собственици на гори; включва предварителен и текущ одит.

Разходите за сертификация варират в зависимост от площта на горите и дейностите, които трябва да се проведат. Като цяло цената на преминаването от конвенционални към FSC управленски практики е около 5 евро/ха за гори до 1000 ха; 0,5 евро/ха за гори над 1000-30000 ха. В повечето случаи е необходимо да се осигури допълнително финансиране за адаптационни мерки като например обучения и закупуване на специализирано оборудване.

Земеделски земи/ пасища и ливади: основните заплахи за пасищата и ливадите са свързани с неправилното им управление – свръхползване или недостатъчно ползване. Това води до деградация на местообитанията и загуба на свързаните с тях ползи. Пасищата и ливадите също играят роля в задържането на въглерод, особено влажните ливади. В този район те са основният източник на естествен фураж и местообитание за видове, които са обект на туристически интерес. Русенски Лом е едно от най-добрите места за гнездящите птици в България, като в Парка гнездят 122 (от 174 срещащи се) вида птици.

Основните източници на натиск върху пасищата и ливадите са:

- Земеделски практики

Основната заплаха за крайречните ливади произлиза от прекратяването на коситбените практики, както и от свръхпашата. Докато липсата на косене става все по-разпространен проблем в Русенски Лом, свръхпашата на ливадите е доста локализирана. Където я има обаче, тя има силно негативно влияние.

Друг проблем, който се причинява от земеделието, е преобразуването на пасищата и ливадите в обработваеми земи. Въпреки че това е забранено по закон, земеделските стопани продължават да го правят. Особено влажните ливади са под заплаха, защото земеделските стопани създават градини или интензивни монокултурни ниви със зърнени култури, които се нуждаят от интензивно напояване.

- Туризмът чрез интензифициране на дейностите на открито в пилотния район

Въздействието на туризма се състои в липсата на контрол върху дейности на открито като лагеруване, пикници, палене на огън, придвижване в прекалено големи групи, придвижване с автомобили в Парка, вкл. на АТВ (въпреки че това е забранено). Това води до деградация на силно чувствителните места, особено влажните ливади. В Плана за управление на ПП „Русенски Лом“ са посочени съответните режими и норми. Никой обаче не се съобразява с тях и контролът е много труден. Отчасти проблемът се дължи на сравнително равния терен и лесния достъп до почти всички части на Природния парк. Другият източник на проблема е увеличеният брой на местата за настаняване и туристите в района, който води до засилване на натиска върху местообитанията.

Като се има предвид горното, бяха идентифицирани няколко възможности, свързани с икономически инструменти:

- Популяризиране на съществуващите агроекологични плащания – някои от пасищата и ливадите в Природния парк са включени в списъка на земеделските земи с висока природна стойност. Възстановяването и управлението на тези земи може да ползва финансова подкрепа в рамките на Програмата за развитие на селските райони 2007-2013, мярка Агроекологични плащания.
- Компенсаторни плащания за земеделски земи в Натура зони, обявени по Директивата за птиците 79/409/ЕЕС – важи от 2011 г. въпреки многобройните трудности в осъществяването, дължащи се на ниския капацитет на местните институции и начина на картиране на зоните.
- Въвличане на места за настаняване и фирми/НПО, развиващи туристическа дейност, в намаляването на въздействието на сектора върху тези местообитания чрез въвеждането на схема за плащане за културни услуги
- Въвеждане на сертификационна система за селски стопани и туроператори, които се съобразяват с капацитета за развитие на туризма, за да се популяризират те като природосъобразни.

Сладководни екосистеми: натискът върху сладководните екосистемите съществува и в момента. Според бъдещите сценарии за качеството на водите на Русенски Лом и неговите притоци (ПУРБДР) съществува риск водите да не достигнат желания екологичен статус, определен от Рамковата директива за водите. Основната причина за това е твърде бавното изграждане на пречиствателните станции за отпадни води. Не бива да се забравя, че по горните и средните течения има голям брой замърсители от химическата, миньорската и инженерната индустрия, които имат още по-голямо въздействие върху качеството на водите. В момента водата на местните реки не е подходяща за пиене и производство на храни. Качеството на водите дори се влошава още повече през някои периоди от годината. Освен това за някои ползвания на водите в момента не плаща – например за земеделието – поради ниската категория на качеството на водите. Друг източник на заплаха е интензивното земеделие в района.

Реките са свързани и с още два други основни социално-икономически аспекта: наводненията и туризма. В проектния район често се случват наводнения. Някои от причините за това са преобразуването на ливади и гори в интензивни обработваеми земи, коригирането на речните корита и откъсването на меандрите, неподходящите инженерни мерки за предотвратяване на наводнения (допълнителни изменения на речното легло и бреговете). През последните 20 години имаше няколко тежки наводнения (през периода 1990-2011 г.). Те причиниха сериозни щети на местните селскостопански предприятия, както и на домакинствата. Поради сравнително ниския жизнен стандарт, много от засегнатите страни не бяха застраховани. Държавата трябваше да осигури средства, за да ги компенсира. От края на 90-те години на XX век българският застрахователен сектор планира създаването на национална застрахователна система, която да покрива риска от природни бедствия (включително земетресения). Предвижда се фондът да се генерира чрез задължителни застраховки на имущество. Засега обаче това все още е само план и не са предприети реални действия.

Една възможност тук е въвлечането на финансовия сектор и дори на държавата, за да се финансира възстановяването на естествените речни тераси като физическа превантивна мярка против наводнения. Това обаче трябва да се предшества от анализи на разходите и ползите. Друга потенциална възможност за финансиране е заложена в Националната програма за развитие на селските райони в рамките на Ос 2, мярка 214, която дава възможност за земеделски мерки за подобряване на контрола върху ерозията и наводненията – една от финансираните мерки е възстановяването на ливади. Като се има предвид това, ролята на регионалните служби за съвети в земеделието е да предоставят техническа подкрепа за земеделските стопани при осъществяването тези мерки.

Туризмът също може да играе роля в подобряването на качеството и свързаността на реките. Водният туризъм е добре развит в района – има три специализирани НПО, които имат интерес към почистването на реките от твърди отпадъци. Това трябва да се разреши на фона на ясно разписани правила за капацитет на реките в района за развитие на водни спортове, като се отразят нормите, свързани с биоразнообразието, и има ясно разписани условия, отговорности и личност, която да се ангажира с тези гаранции.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Басейнова дирекция Дунавски район, Плевен, България, *План за управление на речните басейни, Дунавски район 2010-2015*, на български език
- РИОСВ Русе, 2008, *Доклад за състоянието на околната среда*, на български език
- РИОСВ Русе, 2009, *Доклад за състоянието на околната среда*, на български език
- РИОСВ Русе, 2010, *Доклад за състоянието на околната среда*, на български език
- РИОСВ Русе, 2011, *Доклад за състоянието на околната среда*, на български език
- Дирекция на ПП „Русенски Лом“, 2006, *План за управление на ПП „Русенски Лом“*, на български език
- Дирекция на ПП „Русенски Лом“, 2011, *Интегриран план за управление на Натура зона „Ломовите“*, бълг. език
- Рашид, Р., Сеизов, П., Тодорова, М. (ред.), 2012. *Оценка на услугата задържане на въглерод в ПП „Русенски Лом“*, WWF, София, на български и английски език
- Varty N., 2012, *Mid-term review report of the project for UNEP GEF*, на английски език
- Todorova M. Lomovete case study, 2011. Part B Case studies, *Development of a Tool for Valuing Conservation Measures*, 214-228, на английски език
- Тодорова, М., Йоткова, С., Григорова, Ю. и Казакова, Я., 2009. Проблеми на малките и средни млекопроизводители в България, WWF Дунавско-Карпатска програма, София, на български език
- De Rijck K., Kazakova Y. and Todorova M., 2008. High Nature Value farmlands: Recognising the importance of South East European landscapes CASE STUDY REPORT. Rusenski Lom (Bulgaria). WWF DCP, Vienna and EFNCP, на английски език
- Todorova, M., Grigorova, Y. and Kazakova, Y., August 2007. *Complementary financing for Environment in the context of Accession - Innovative sources', national level analysis: Bulgaria*, WWF DCP, Vienna/Sofia, на английски език

ПРИЛОЖЕНИЕ II. АНАЛИЗ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ

Следните заинтересовани групи бяха идентифицирани като имащи отношение към този пилотен проект:

Собственици на хотели и къщи за гости: работещи в района на ПП „Русенски Лом”. Те имат пряк контакт с туристите и им предоставят услуги. В повечето случаи тази дейност е основният им източник на доходи.

Туоператори и туристически агенции: работещи извън територията на ПП „Русенски Лом”, те предлагат всестранни туристически услуги. Посещението в Парка обикновено е част от по-голям туристически пакет. Те осигуряват връзката с хотелите и къщите за гости.

Дирекция на ПП „Русенски Лом”: децентрализирана правителствена организация, отговорна за цялостното управление на ПП „Русенски Лом”. Съществува План за управление на ПП „Русенски Лом”, който включва мерки за развитие на туризма. Липсата на достатъчно човешки ресурси в Дирекцията предопределя липсата на управление на туризма, механизми за контрол и капацитет.

Община Иваново (и други общини): двата най-посещавани обекта в ПП „Русенски Лом” са разположени в границите на общината. В момента общинската администрация прави опити да поеме цялостната отговорност за управлението на Ивановските скални църкви и средновековния град Червен. Регионален исторически музей: в момента отговаря за управлението на Ивановските скални църкви и средновековния град Червен.

Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом” – НПО към Дирекцията на ПП „Русенски Лом”. Тя участва в многобройни екологични проекти и дейности за повишаване на знанията. Клубът ще отговаря за осъществяването на ПЕС схемата.

Други местни НПО – функциониращи на територията на ПП или в близките градове.

Вероятно с развитието на туризма в района на Парка ще се появят и нови заинтересовани лица, като например занаятчии и производители на храни, които могат да продават продукцията си на туристите.

Таблицата по-долу дава информация за идентифицираните заинтересовани лица и тяхната роля преди и след началото на схемата. Партньорите, които вече са въввлечени в осъществяването на схемата, са маркирани в зелено.

Таблица 8: Анализ на заинтересованите страни в ПКЕС в Русенски Лом

Наименование	Тип	Настояща роля/въздействие/участие	Роля в схемата	Какви са очакванията на заинтересованата страна към проекта	Какви ползи може да има за заинтерес. страна	С какви ресурси (не) желае заинт. страна да се ангажира с проекта?	Какви други интереси има заинт. страна, които може да са в конфликт с проекта?	Как заинт. страна гледа на останалите заинтересовани страни в списъка?
Дирекция на ПП „Русенски Лом“	Държавна институция – основна заинтересована страна	Управлява защитената територия	Управлява Комитета за наблюдение, мониторира осъществяването	Генериране на частно финансиране за консервационни дейности, управлявани от Дирекцията, независимо от държ-та	Недържавни ресурси; Подобен диалог със заинт. страни; Намаляване на въздействието на туризма	Персонал, публично съфинансиране, капацитет	Създаване на собствени места за настаняване в районите, където вече работят другите партньори	Нужда от координиране с тях; имат слаби познания по природните процеси
Министерство на финансите, Национална агенция за приходите	Държавна институция	няма	Съветва по финансовата страна и счетоводните въпроси; финансов мониторинг на схемата	няма	няма	Персонал, но не специално за схемата	няма	Предприятия, които трябва да спазват законодателството по данъците и приходите
Министерство на земеделието и храните	Държавна институция	Агроекологични плащания, предоставяни на селските стопани	Засилване на сътрудничеството с регионалните структури – Служби за съвети в земеделието – подобряване на прилагането на съществуващите агроекологични мерки в пилотния район	Подобряване на нивото на участие на местните селски стопани в агроекологичните плащания и по Натура 2000	По-ефективно усвояване на средства Постигнати екологични цели	---	---	---
Изпълнителна агенция по горите	Държавна институция към МЗХ	Одобрява годишните работни планове и бюджети на Дирекцията	Монитор на схемата	Пилотно тестване на ПЕС в защитена територия	Тестване на възможн. за прилагане на ПЕС в защитени терит. Допълнително неограничено финансиране за управление на ЗТ	В рамките на годишните бюджети	---	Подчинени (Дирекция на ПП)
Регионална дирекция по горите Русе	Регионална държавна институция	Мониторинг	Мониторинг	---	---	---	---	---
Държавна дивечовъдна станция „Дунав“	Регионална държавна институция	Оплазва и управлява дивеча в територията	Оплазва и управлява дивеча в територията	Обмен на информация	Популяризиране на дейности	---	---	Колеги и потенциални клиенти (туроператори)

Таблица 8: Анализ на заинтересованите страни в ПКЕС в Русенски Лом

Наименование	Тип	Настояща роля/ въздействие/ участие	Роля в схемата	Какви са очакванията на заинтересованата страна към проекта	Какви ползи може да има за заинтерес. страна	С какви ресурси (не) желае заинт. страна да се ангажира с проекта?	Какви други заинт. страни има които може да са в конфликт с проекта?	Как заинт. страна гледа на останалите заинтересовани страни в списъка?
РИОСВ Русе	Регионална държавна институция	Управлява зоните по Натура 2000 и мониторинга на дейностите на територията на проектния район	Мониторинг	Обмен на информация	Тестване на ПЕС	---	---	Задължени да информират и да се координират с РИОСВ
Община Русе	Местно управление	Генерира такси върху приходите от туризъм в общината.	Мониторинг, но може да осигурява и допълнително финансиране	Обмен на информация	Природосъобразен имидж на район, привличащ повече туристи и приходи за общината	Служител, който участва в срещите на Комитета за наблюдение	---	---
Община Иваново	Местно управление	Одобрява годишните бюджети и работни планове, вкл. насоки за природен туризъм, ако има такива					Може да се опита да апроприира схемата: развитие на туристически проекти без координация с Дирекцията	Партньори
Община Ветово	Местно управление	Участва в Комитета за наблюдение по ПЕС					---	Партньори
Регионален исторически музей Русе	Управлява се от общината	Управлява исторически обекти, развива екотуризъм	Партньор	Засега само обмен на информация	Приходи за поддържане на пътеки, опазване на биоразнообразието	Засега не	Засега не	Партньори
Българска асоциация за алтернативен туризъм	НПО (национална)	Ползване на ПП, водене на туристи в района	Поддръжник	Обмен на информация	Намаляване на отпечатъка върху природата; Подобрена кооперативна отговорност	Засега не	Засега не	Партньори
Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом“	НПО (местна)	НПО към Дирекцията на ПП „Русенски Лом“	Управлява схемата – финансово и оперативно	Подобряване на финансирането за консервационни дейности в района	Външно неограничено финансиране в подкрепа на текущ консервационен проект	3 служители на пълно работно време, финансирани	Развитие на собствени места за настаняване в райони, където вече работят други партньори	Управление на схемата, партньор

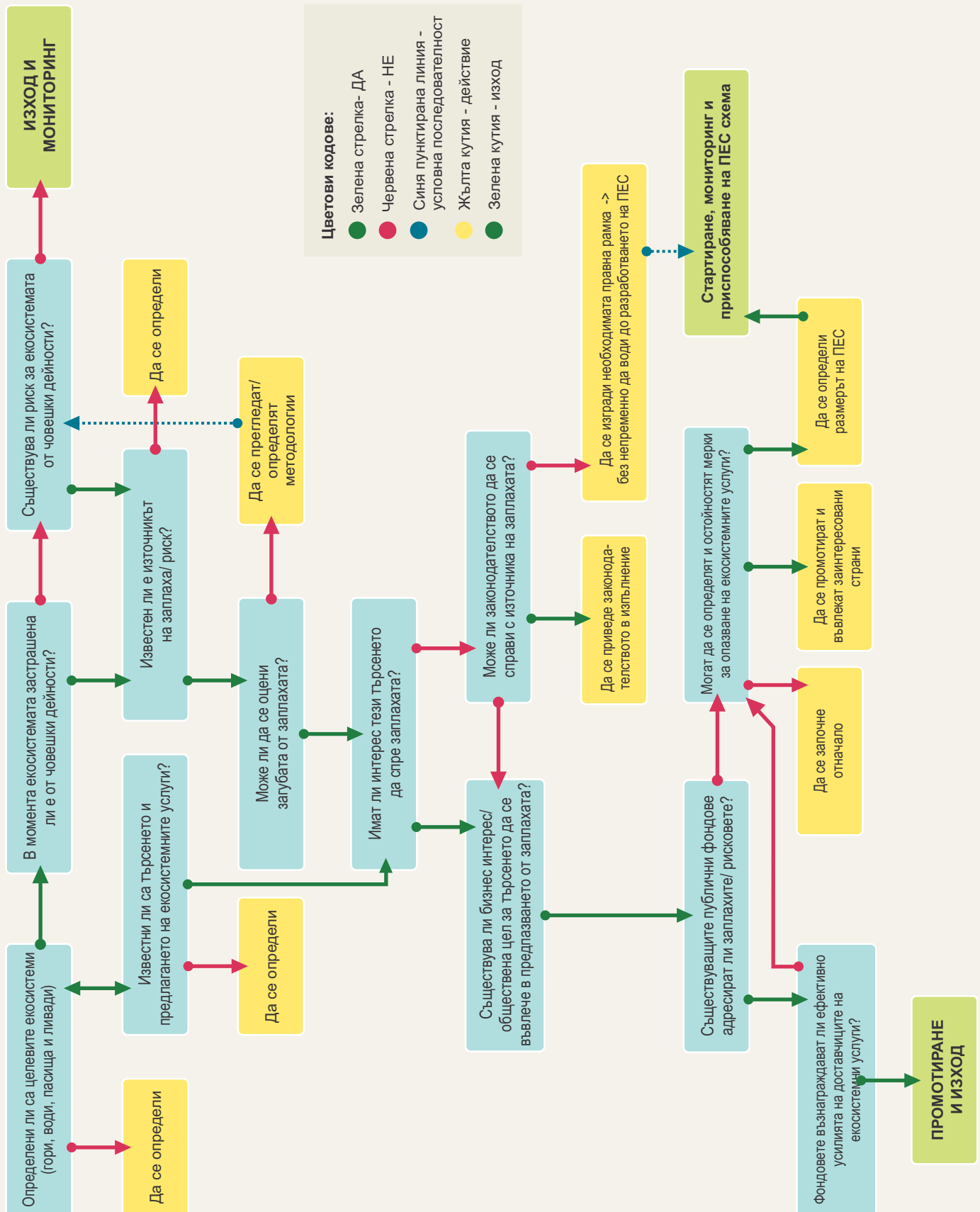
Таблица 8: Анализ на заинтересованите страни в ПКЕС в Русенски Лом

Наименование	Тип	Настояща роля/въздействие/участие	Роля в схемата	Какви са очакванията на заинтересованата страна към проекта	Какви ползи може да има за заинтерес. страна	С какви ресурси (не) желае заинт. страна да се ангажира с проекта?	Какви други интереси има заинт. страна, които може да са в конфликт с проекта?	Как заинт. страна гледа на останалите заинтересовани страни в списъка?
Асоциация „Опора“, Русе	НПО (местна)	Развиват туристически бизнес	Потенциален партньор	Подобрено биоразнообразие и естетическа стойност на района	Подобрено биоразнообразие и естетическа стойност на района	Персонал	---	Конкуренти, но необходими партньори, нужни за обединяване и координиране на усилията, за да се поддържат природните ползи
Клуб за пътешествия „Бяла звезда“, Русе	Туристическа организация		Партньор, подписал партньорското споразумение	Подобрена туристическа инфраструктура и пътеки	Подобрена туристическа инфраструктура и пътеки	Персонал, но няма готовност за плащане преди да се увери в ползите		
Спортно туристическо и природо-защитно дружество „Академик“, Русе	Туристическа организация			Обучени местни водачи	Обучени местни водачи	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Туристическо дружество „Приста“	Туристическа организация			Подобрена координация и диалог с Дирекцията на ПП	Подобрена координация и диалог с Дирекцията на ПП	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Хотел „Черен щъркел“, Нисово	Хотел/къща за гости			Подобрен имидж на района	Подобрен имидж на района	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Вила „Ангел“, Кошов	Хотел/къща за гости			Нова пазарна ниша – отговорни туристи	Нова пазарна ниша – отговорни туристи	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Вила „Слънчево“, Писанец	Хотел/къща за гости					Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Хотел „Кладенец“, Иваново	Хотел/къща за гости					Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС; Дарение		
Хотел „Русенски Лом“, Кошов	Хотел/къща за гости					Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		

Таблица 8: Анализ на заинтересованите страни в ПКЕС в Русенски Лом

Наименование	Тип	Настояща роля/ въздействие/ участие	Роля в схемата	Какви са очакванията на заинтересованата страна към проекта	Какви ползи може да има за заинтерес. страна	С какви ресурси (не) желае заинт. страна да се ангажира с проекта?	Какви други интереси има заинт. страна, които може да са в конфликт с проекта?	Как заинт. страна гледа на останалите заинтересовани страни в списъка?
Къща за гости „Еделвайс“, Две могили	Хотел/къща за гости	Развиват туристически бизнес	Партньор, подписал партньорското споразумение	Подобрено биоразнообразие и естетическа стойност на района	Подобрено биоразнообразие и естетическа стойност на района	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС	---	Конкуренти, но необходими партньори, нужни за обединяване и координиране на усилията, за да се поддържат природните ползи
Туристическа агенция „Ками голд“, Тутракан	---			Подобрена туристическа инфраструктура и пътеки	Подобрена туристическа инфраструктура и пътеки	Персонал, популяризиране и събиране на ПЕС		
Парков център „Божения“, Божичен	Хотел/къща за гости		Потенциален партньор	Подобрена координация и диалог с Дирекцията на ПП	Подобрена координация и диалог с Дирекцията на ПП	---		
Комплекс „Орехите“, Божичен	Хотел/къща за гости		Потенциален партньор	Подобрен имидж на района благодарение на схемата	Подобрен имидж на района благодарение на схемата	---		
				Нова пазарна ниша – отговорни туристи	Нова пазарна ниша – отговорни туристи			

ПРИЛОЖЕНИЕ III. ДИАГРАМА НА ПРОЦЕСА ЗА СТАРТИРАНЕ НА ПЕС

ПРИЛОЖЕНИЕ IV. ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА СХЕМАТА ЗА ПЛАЩАНИЯ ЗА КУЛТУРНИ ЕКОСИСТЕМНИ УСЛУГИ (ПКЕС) В РУСЕНСКИ ЛОМ

1. ЦЕЛ НА АНАЛИЗА

Целта на този анализ е да се оцени финансовата устойчивост на плащанията за културни екосистемни услуги при няколко различни сценария на развитие.

2. ПЕРИОД НА АНАЛИЗА

Анализът е проведен през 2012 г., като бяха направени някои последни корекции на цените преди старта на ПКЕС схемата в Русенски Лом през 2013 г.

3. МЕТОДИКА

Анализът ползва стандартен анализ на разходите и ползите (АРП). АРП беше приложен към няколко възможни сценария за генериране на приходи, за да се определи най-добрият от тях. Класирането на финансовите сценарии се базира на нетната настояща стойност (ННС). Представените тук сценарии са калкулирани на базата на оценка на паричните потоци, свързани с осъществяването на схемата за десетгодишен период. Ползван е дисконтиращата лихва от 6% за изчисляване на нетните парични потоци и ННС.

Част от анализа е посветена на равнището на плащанията за екосистемната услуга. Оценката на равнището е получена чрез тестване на готовността за плащане. При равнището на плащане е взета предвид и стойността на разходите по мерките за осигуряване на целевата екосистемна услуга.

4. ИЗХОДНИ ДАННИ

За целите на анализа бяха необходими значителни набори от данни, като някои от тях се отнасят за туризма в Русенски Лом. Официалните данни, налични в Териториалното статистическо бюро на Националния статистически институт, не са категоризирани и не позволяват ползването на специфична информация за конкретните райони. Администрацията на Природния парк не разполага със система за преброяване и мониторинг на броя на туристите и приходите на местните предприемачи. Тези особености също трябва да се вземат предвид при ревизията на плана за управление на Русенски Лом, особено в частта, описваща естествения капацитет за развитие на туризъм на района в съчетание с всички други стопански дейности, които се развиват в Парка.

Таблицата по-долу дава информация за ползваните данни, метода на набиране на данните (ако е ползван такъв), източниците на информация и целта на набраните данни.

Таблица 9: Ползвани данни и метод на набиране

Тип данни	Период	Източник/ метод (ако е приложена)	Бележки	Отношение към анализа
Брой на туристите	2005-2012	Регионален исторически музей – Русе	Данни за броя по националност, възраст, тип туризъм (индивидуален/организиран)	- Изчисляване на доходи - Приспособяване към равнището на ПЕС след оценка на ГП
	2007-2012	Места за настаняване в Русенски Лом чрез интервюта	Данни за броя по националност	
	2012	Туристически информационен център –Русе, интервю		
	2011-2012	Информационен център Иваново, интервю		
	2011-2012	Областен управител на Русенска област, проучване в цялата област, разработено от WWF и проведено от обл.управител в общините Русе, Иваново и Ветово	Данни за броя по националност	
Приходи от туризъм	2007-2012	Места за настаняване в Русенски Лом, телефонни и лични разговори	Данни за тип приход от услугата	- Изчисляване на доходи - Приспособяване към равнището на ПЕС след оценка на ГП
	2011-2012	Областен управител на Русенска област, проучване в цялата област, разработено от WWF и проведено от обл.управител в общините Русе, Иваново и Ветово	Информация за годишните данъци и такси на легло	
	2012	Регионална статистика, проучване на източници и преглед на местните медии		
	2005-2012	Регионален исторически музей – Русе	Диференциация на дохода на база възраст и тип на посетителите (организирани/индивидуални)	
	2011-2012	Туроператори в Иваново, Ветово и Русе, организирани интервюта	Информация за структурата на доходите	
Брой и размер на туроператорите	2007-2012	Преки наблюдения на WWF, интервюта	Леглова база	- Ниво на плащания - Доходи
	2005-2007	Областна стратегия за развитие на туризма Планове за развитие на общината 2007-2013	Общи данни	
	2011-2012	Министерство на икономиката, енергетиката и туризма, регистри	Регистрирани оператори в туристическия бранш	
Държавно финансиране на Дирекцията на ПП „Русенски Лом“	2010-2012	Дирекция на ПП „Русенски Лом“, интервюта	Информация за разпределяне на държавния бюджет	Налични доходи
Публично финансиране за дейности, свързани с туризма	2010-2013	Дирекция на ПП „Русенски Лом“, регистър на активните проекти (финансирани от ЕС по ОПОС)	Бюджет на отделните дейности	Налични доходи за осъществяване на мерки, свързани с ПЕС
	2007-2013	Национална програма за развитие на селските райони, мярка 214 Агроекологични плащания, подмярка Плащания за земеделски земи с висока природна стойност Мярка 213 Плащания за земеделски земи в Натура зони по Директивата за птиците	Равнище на публичните плащания за управление на пасищата и ливадите, тип и размер на годишните плащания	Разходи

Таблица 9: Ползвани данни и метод на набиране

Тип данни	Период	Източник/ метод (ако е приложена)	Бележки	Отношение към анализа
Оперативни разходи, свързани със схемата	2012	Дирекция на ПП „Русенски Лом, Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом“ Интервюта План за управление на ПП „Русенски Лом	Типове мерки	• Разходи
	2011-2012	Пазарно проучване	Стойност на разходите	• Разходи
Административни разходи	2012	Дирекция на ПП „Русенски Лом, Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом“ Интервюта	Тип и стойност	• Разходи
Инвестиционни разходи	2011-2012	Дирекция на ПП „Русенски Лом, Клуб „Приатели на ПП „Русенски Лом“ Интервюта	Тип и стойност	• Разходи
	2012	Проучване по интернет	Стойност	

5. ОПИСАНИЕ НА РАМКАТА

Настоящата схема за плащания има за цел да намали въздействието на туризма върху биоразнообразието в ПП „Русенски Лом“. Идентифицирани са редица дейности, ключови за намаляването на въздействието на туризма върху биоразнообразието, които са описани в логическата рамка на схемата (вж. основния документ). Те включват:

- Мониторинг на съществуващи пътеки, разработка и/или поддържане на сухоземни и водни маршрути с минимално въздействие върху биоразнообразието. Минимално въздействие върху биоразнообразието означава, че пътеките позволяват да се наблюдава природата, без да ѝ се наврежда.
- Поддържане на пасища и ливади, които осигуряват местообитание за видове от интерес за туризма, например лалугер и ливаден дърдавец. Поддръжката на местообитанията на тези видове помага и на други видове и допринася за спирането на сукцесията на пасищата и ливадите от храстови формации и подобряването на регулиращите и материалните услуги, осигурявани от добре управляваните пасища и ливади. Регулиращите екосистемни услуги включват водния и въглеродния цикъл, а материалните услуги – хранителната биомаса под формата на билки и фураж, ползвани от местните хора.
- Опазване на гнездата на застрашени видове птици – черен щъркел и египетски лешояд. Осъществява се чрез разработване на пътеки, преминаващи далече от гнездата. Допълнително това ще се постигне чрез повишаване на капацитета на Дирекцията чрез обучения и осигуряване на охрана на гнездата от местното население.
- Освен охрана на гнездата, за поддържането на популацията на египетския лешояд е необходимо и подхранване на птиците.

Мониторингът на всички тези дейности от орнитолози и биолози също е важна дейност, която е част от рамката на схемата.

Осъществяването на тази схема изисква да се осигури финансиране в дългосрочен план, за да се покрият първоначалните, текущите и административните разходи, както и разходите по мониторинга.

Карте 2. Дефиниция на разходите

Първоначалните разходи включват всички разходи, необходими за стартирането на схемата, а именно разходи по капиталовложения (машини и оборудване), възстановителни дейности и заплати в началото на схемата, когато още не е генериран приход.

Текущите разходи включват всички разходи, необходими за поддържане на потока от екосистемни услуги. Те включват разходи по подизпълнители, административни разходи, разходи по поддръжка на офиса, разходи за теренни експедиции, разходи за срещи с бизнес партньори или Комитета за наблюдение на схемата, разходи по комуникацията и т.н. Тези разходи се акумулират след старта на схемата, когато вече се генерира постоянен доход.

Административните разходи са част от в текущите разходи. Те включват заплатите на персонала, отговорен за управлението на схемата – мениджър, счетоводител и технически асистент.

Разходите за мониторинга са разходите по мониторирането на въздействието на дейностите, идентифицирани от страните с цел да се гарантира потокът от екосистемни услуги. Те включват такси за трети страни, транспорт и издръжка за провеждане на мониторинга.

В момента териториалният обхват на схемата по ПКЕС е част от ПП „Русенски Лом”. Съответно изчисленията в този анализ също са основани на настоящите условия и нужди от подобрения на територията на Природния парк.

6. ОПИСАНИЕ НА ПАРТНЬОРИТЕ ОТ ФИНАНСОВА ГЛЕДНА ТОЧКА

Тази ПЕС схема включва две страни, обвързани чрез Партньорско споразумение. Те са:

- предприемачите от една страна, които осъществяват плащанията, и
- мениджърът на схемата от друга страна, на когото се плаща, за да подобрява/гарантира потока от ползи за бизнес предприемачите.

Гарантираните ползи включват опазвани и устойчиво управлявани местообитания, опазване на емблематични видове, както и развитие и поддръжка на сухоземни и водни пътища с минимално въздействие върху биоразнообразието.

Интересът на предприемачите към участие в сделката е воден от разбирането за значението на опазваната природа за техния бизнес. Този интерес е пряко свързан с прекратяването на бизнеса при загуба на природното наследство. Той може накратко да се опише по следния начин: няма природа – няма туристи – няма бизнес.

За да се включат в сделката, фирмите се нуждаят от гаранция, че парите, събрани по различни начини, ще бъдат похарчени целево. Това означава, че приходите от бизнеса в рамките на схемата ще се изразходват само за дейности, които са идентифицирани предварително и за които страните са постигнали съгласие. Освен това тези дейности трябва да водят до генериране на ползи с положително влияние върху броя на клиентите и количеството на приходите. Това означава също, че разходите по участие в схемата не би трябвало да надвишават приходите. Тук е от голямо значение доверието, което няма как да бъде включено във финансовия анализ. Но тези въпроси имат и финансов аспект за купувача на екосистемната услуга. В момента, докато схемата все още не функционира, финансовият аспект е свързан с готовността и възможността на фирмите да плащат за генериране на ползите, което от своя страна се отразява на притока от приходи за схемата. Готовността за плащане в началото на схемата е много по-слаба в сравнение с генерираните ползи. След първите години на прилагането на схемата, ако има явни доказателства за ползи за бизнеса (възвръщаемост), готовността и възможността за плащане се очаква да се увеличат до фактическата стойност на ползите.

Интересът на мениджъра на схемата към участие в сделката е свързан с неговите екологични цели, а именно да подпомага прилагането на Плана за управление на ПП „Русенски Лом”. Накратко този интерес може да се опише така: гарантирано разнообразие на финансирането – намаляване на въздействието върху опазването на видовете и местообитанията – постигнати цели на организацията. Трябва да се отбележи, че интересът от страната на мениджъра също е свързан с потенциалното бъдещо развитие на схемата чрез разширяване на териториалния обхват, увеличаване на броя на предприемачите, които плащат, диверсификация на осигуряването на екосистемни услуги и за други ползватели.

За да се включи в сделката, мениджърът се нуждае от финансиране за покриването на първоначалните, текущите и административните разходи, както и разходите по мониторинга, свързани с работата на схемата.

7. ОПИСАНИЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ И СВЪРЗАНИТЕ С ТЯХ ПАРИЧНИ ПОТОЦИ

7.1. ДЕЙНОСТИ, ГЕНЕРИРАЩИ РАЗХОДИ

Таблицата по-долу дава информация за дейностите, необходими за подпомагане на осъществяването на схемата, и свързаните с тях разходи по типове.

Таблица 10: Дейности по схемата, генериращи разходи

Дейности	Индикатор за осъществяване	Биоиндикатори	Първоначални разходи	Текущи разходи	Разходи за мониторинг
Разработване и/или поддръжка на туристически пътеки с минимално въздействие върху биоразнообразието	52 км поддържани екопътеки с минимално въздействие Най-малко двама служители на непълно работно време	- - -	Моторни резачки, малък багер Трети страни	Трети страни, персонал, финансови доклади	Транспорт и издръжка Заплащане на трети страни
Управление на ландшафта и опазване на видовете, които представляват интерес за туризма – лалугер	200 ха поддържани пасища, местообитание на лалугера; 1 служител на непълно работно време, който да работи с/подпомага селските стопани да прилагат традиционни пасищни практики	12 възрастни индивиди на ха 200 ха пасища	Косачка Персонал	Персонал Транспорт Поддръжка на оборудването	Персонал
Управление на ландшафта и опазване на видовете, които представляват интерес за туризма – ливаден дърдавец	10 ха поддържани ливади, местообитание на ливадния дърдавец; 1 служител на непълно работно време, който да работи с/подпомага селските стопани да прилагат традиционни коситбени практики	10 ха ливади Популация на ливаден дърдавец	Косачка Персонал	Персонал Транспорт Поддръжка на оборудването	
Опазване на популацията на черния щъркел	3 пътеки, отдалечени от гнездата на черните щъркели; 1 служител на непълно работно време, който да работи с мениджърите на рибарници, за да се предотвратят щетите върху популацията на черния щъркел	6 двойки черни щъркели	Моторни резачки Персонал	Персонал Транспорт Поддръжка на оборудването	
Опазване на популацията на египетския лешояд	1 служител на непълно работно време, който да охранява гнездата и да подхранва птиците през гнездовия период	1 двойка египетски лешояди	Персонал	Трети страни Транспорт и издръжка Храна за птиците	
Маркировка и монтаж на информационни табла	Монтиране на 12 табла/ 6 входни пункта към територията на Парка Наемане на поне двама служители на непълно работно време	- - -	- - -	Дизайн, изработка, монтаж и поддръжка на табелите Трети страни и персонал Финансови доклади	
Обучение на местни водачи	Обучение на поне 8 местни водача	- - -	- - -	Персонал Разходи за транспорт и обучение	
Разработване и поддръжка на интернет пространство на схемата	1 интернет сайт/профил в социална мрежа 1 служител на НПО, отговарящ за поддръжката на сайта	- - -	Персонал	Персонал	
Комуникационни дейности	Полугодишни бюлетини База данни на поддръжниците	- - -	- - -	Персонал	
Дейности по управлението и докладването	Срещи, консервационни програми, бюджети, договори	- - -	- - -	Персонал Срещи на Комитета за наблюдение	Персонал

Администрирането на схемата ще се осъществява от Клуб „Приятел на ПП „Русенски Лом“. Клубът ще осигури следните човешки ресурси за осъществяването на схемата:

- **1 мениджър (биолог)**
- **1 финансов експерт**
- **1 орнитолог**

Две възможности са предложени от Клуба за покриване на разходите по персонала: (1) процент от сумата на събраните ПЕС или (2) фиксирано месечно заплащане. Изчисленията се основават на втория вариант. Трябва обаче да се отбележи, че по време на дискусиите с Клуба мениджърът предпочете разходите по персонала да се покриват на процентна основа спрямо нивото на ПЕС. Това е с цел разходите по персонала да не надвишат приходите от схемата.

7.2. ДЕЙНОСТИ, ГЕНЕРИРАЩИ ПРИХОДИ

7.2.1. ПОЛЗВАТЕЛИ НА ЕКОСИСТЕМНИ УСЛУГИ И ГОТОВНОСТ ЗА ПЛАЩАНЕ

При разработката на проучването екипът на Дунавския ПЕС проект тества готовността за плащане за културни екосистемни услуги. Беше съставен кратък въпросник и бяха проведени телефонни интервюта през 2011 г. Анкетирани бяха собственици на семейни хотели в Русенски Лом, като средната готовност за плащане за културни екосистемни услуги беше изчислена на 3,06 евро.

Таблица 11: Готовност за плащане (ГП)

Място за настаняване	Селище	Брой туристи	Българи	Чужденци	ГП (евро)
„Кладенеца“	Иваново	150	75	75	1
„Еделвайс“	Две могили	1 800	1 620	180	5
Вила „Ангел“	Кошов	200	180	20	0
Вила „Слънчево“	Писанец	1 000	800	200	3
„Черешовото топче“	Писанец	50	50	0	0
Хотел „Черен щъркел“	Нисово	1 135	738	397	1
ОБЩО		4 335	3 463	872	3,06

Източник: проучване на WWF, 2011

На базата на интервюта, проведени от WWF с туристи в ПП „Русенски Лом“, готовността за плащане на туристите за културни екосистемни услуги е оценена средно на 1 евро.

През 2011 г. WWF проведе и проучване в местните общини, за да получи информация за броя на туристите и приходите от туризма. Резултатите са представени в таблицата по-долу.

Таблица 12: Приходи от туристи в местните общини – резултати от проучване на WWF

Община	Брой туристи	2011 Общ приход от туризъм (евро)	Брой посетители на ПП „Русенски Лом“	% от вс. туристи
Русе	657 891	41 857	168 972*	---
Иваново	19 957	1 270	17 739	88,89%

* оценка на броя

Според Туристически информационен център – Русе повече от 500 000 души са посетили града. Центърът не разполагаше с информация за броя на туристите, посетили Природния парк. Представителите на Центъра дадоха оценка за броя на посетителите на Природния парк – 25% от общия брой на посетителите.

WWF допълнително проучи броя на туристите и получи данни от Регионалния исторически музей, който управлява двата исторически обекта в Природния парк – средновековната крепост Червен и Ивановски скални църкви. Таблицата по-долу показва броя на посетителите на Ивановски скални църкви и приходите, получени от техните посещения.

Таблица 13: Брой на туристите и приходи от тях в Ивановски скални църкви

	Брой на туристите през 2010	Приходи от туристите през 2010	Брой на туристите през 2011	Приходи от туристите през 2011
ОБЩО	8 920	15 051	9 597	16 072

Източник: РИМ Русе

Информацията за броя на туристите и приходите от тях е важна, за да се оценят доходите и оперативните приходи от ПЕС схемата. Изчислението на очаквания приход е на база 17 700 туристи, които представляват около 3% от всички туристи, посещаващи района, и 88% от общия брой туристи, посетили община Иваново през 2011 г.

7.2.2. ИНСТРУМЕНТИ ЗА ГЕНЕРИРАНЕ НА ПЕС

Има няколко инструмента, които ще бъдат ползвани за събиране на ПЕС в рамките на тази схема. Таблицата по-долу представя тези инструменти, тяхната стойност и начина на дефиниране на стойността.

Таблица 14: Инструменти за генериране на ПЕС

Инструмент	Единична стойност	Равнище на единична стойност
Продажба на пощенски картички	1,00 евро	ГП на туристите
Продажба на торбички от био памук	5,00 евро	Пазарна цена на същия тип продукт
Надбавка върху туристическите услуги/продукти	От 1 до 5 %	ГП на фирмите
Дарения	- - -	- - -

Производството на инструменти за генериране на ПЕС – пощенски картички и торбички – е свързано с някои разходи. Стойността на тези разходи е добавена към останалите разходи.

Изчисляването на очакваните приходи е на базата на 17 700 туристи и на следните очаквания:

- **60% от туристите биха купили пощенска картичка**
- **20% от тях биха купили торбичка**
- **1% надбавка върху прихода, генериран от местата за настаняване през 2011 г.**

Таблицата по-долу представя разходите по типове за десетгодишен период, вкл. производствените разходи

Таблица 15: Оценка на разходите по осъществяване на ПЕС схемата

Тип разходи	Г0	Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6	Г7	Г8	Г9	Г10
Поддръжка влажни ливади	7 532	7 532	7 908	8 304	8 719	9 155	9 613	10 093	10 598	11 128	11 684
Поддръжка пасища	52 722	52 722	55 358	58 126	61 032	64 084	67 288	70 652	74 185	77 894	81 789
Подхранване ег. лешояд	9 000	9 000	9 450	9 923	10 419	10 940	11 487	12 061	12 664	13 297	13 962
Охрана гнезда	---	3 200	3 360	3 528	3 704	3 890	4 084	4 288	4 503	4 728	4 964
Поддръжка екопътеки	---	2 000	2 100	2 205	2 315	2 431	2 553	2 680	2 814	2 955	3 103
Маркировка	---	100	105	110	116	122	128	134	141	148	155
Монтаж табла	---	---	1 027	---	1 176	---	1 346	---	1 542	---	1 765
Печат (картички)	---	4 257,36	4 470,23	4 693,74	4 928,43	5 174,85	5 433,59	5 705,27	5 990,53	6 290,06	6 604,56
Репродукция (торбички)	---	10 643	11 176	11 734	12 321	12 937	13 584	14 263	14 976	15 725	16 511
Телефон	---	120	126	132	139	146	153	161	169	177	186
Работно облекло	---	360	378	397	417	438	459	482	507	532	558
Гориво	---	270	284	298	313	328	345	362	380	399	419
Нафта	---	10	11	11	12	12	13	13	14	15	16
Др.разходи	---	300	315	331	347	365	383	402	422	443	465
Интернет информация	---	200	210	221	232	243	255	268	281	295	310
Биолог/мениджър	---	3 000	3 150	3 308	3 473	3 647	3 829	4 020	4 221	4 432	4 654
Финансов експерт	---	750	788	827	868	912	957	1 005	1 055	1 108	1 163
Мониторинг/ орнитолог	---	1 800	1 890	1 985	2 084	2 188	2 297	2 412	2 533	2 659	2 792
Мониторинг / издръжка	---	400	420	441	463	486	511	536	563	591	621
ОБЩО	72 453	96 664	102 525	106 572	113 077	117 496	124 717	129 539	137 558	142 817	151 723

7.2.3. НЕТНИ ПАРИЧНИ ПОТОЦИ

Бяха разработени няколко сценария, за да се оценят нетните парични потоци на настоящата ПЕС схема, основани на прилагането на различни инструменти за събиране на ПЕС.

Разходите по поддръжката на пасищата и ливадите са изключени от калкулацията на нетния паричен поток (НПП) – има агроекологични плащания по Програмата за развитие на селските райони, които подпомагат такива мерки.

При оценяването на сценариите нетната настояща стойност (ННС) е ползвана като индикатор. Положителната ННС показва, че настоящата стойност на паричния поток е по-висока от разходите по проекта/ инвестициите, което означава, че инвестицията е ефективна.

Тествани са 4 сценария:

Сценарий	Начин на генериране на приходи	ННС
1	Продажба на картички	Отрицателна
2	Продажба на картички и чанти	Положителна
3	Продажба на картички и 1% надбавка над стойността на услугите	Положителна
4	1% надбавка над стойността на услугите	Отрицателна

Трябва да се отбележи, че при сценарий 4 ННС става положителна, когато дисконтиращата лихва е поне 27%.

Вижда се, че колкото повече инструменти за събиране на ПЕС се прилагат, толкова по-висока е ННС.

Таблицата по-долу показва нетните парични потоци за всеки от четирите сценария. **Всички данни са в евро.** (НПП означава нетни парични потоци.)

ⁱ EBIT (earnings before interest and taxes) - печалба преди лихви и данъци

ⁱⁱ EAT (earnings after taxes) - печалба след данъци

Сценарий 1

Позиция	Г0	Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6	Г7	Г8	Г9	Г10
Приходи (картички)	0	10 643	11 176	11 734	12 321	12 937	13 584	14 263	14 976	15 725	16 511
Разходи	72 453	86 021	91 349	94 838	100 756	104 559	111 133	115 276	122 581	127 092	135 211
ЕВИТ	-72 453	-75 377	-80 173	-83 104	-88 435	-91 622	-97 549	-101 013	-107 605	-111 367	-118 700
Данъци (20%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЕАТ	-72 453	-75 377	-80 173	-83 104	-88 435	-91 622	-97 549	-101 013	-107 605	-111 367	-118 700
Финасиране от ЕС	70 253	70 253	73 266	76 429	79 751	83 238	86 900	90 745	94 783	99 022	103 473
НПП	-2 200	-5 124	-6 907	-6 674	-8 684	-8 383	-10 649	-10 268	-12 822	-12 345	-15 227

Сценарий 2

Позиция	Г0	Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6	Г7	Г8	Г9	Г10
Приходи (картички и торбички)	0	28 382	29 802	31 292	32 856	34 499	36 224	38 035	39 937	41 934	44 030
Разходи	72 453	96 664	102 525	106 572	113 077	117 496	124 717	129 539	137 558	142 817	151 723
ЕВИТ	-72 453	-68 282	-72 723	-75 281	-80 221	-82 997	-88 493	-91 504	-97 621	-100 883	-107 692
Данъци (20%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЕАТ	-72 453	-68 282	-72 723	-75 281	-80 221	-82 997	-88 493	-91 504	-97 621	-100 883	-107 692
Финасиране от ЕС	70 253	70 253	73 266	76 429	79 751	83 238	86 900	90 745	94 783	99 022	103 473
НПП	-2 200	1 972	543	1 149	-470	241	-1 593	-759	-2 838	-1 862	-4 220

Сценарий 3

Позиция	Г0	Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6	Г7	Г8	Г9	Г10
Приходи (картички и нощувки)	0	28 881	30 325	31 841	33 434	35 105	36 860	38 704	40 639	42 671	44 804
Разходи	72 453	86 021	91 349	94 838	100 756	104 559	111 133	115 276	122 581	127 092	135 211
ЕВИТ	-72 453	-57 140	-61 024	-62 996	-67 322	-69 454	-74 273	-76 573	-81 943	-84 421	-90 407
Данъци (20%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЕАТ	-72 453	-57 140	-61 024	-62 996	-67 322	-69 454	-74 273	-76 573	-81 943	-84 421	-90 407
Финасиране от ЕС	70 253	70 253	73 266	76 429	79 751	83 238	86 900	90 745	94 783	99 022	103 473
НПП	-2 200	13 114	12 242	13 433	12 429	13 785	12 628	14 173	12 840	14 601	13 066

Сценарий 4

Позиция	Г0	Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6	Г7	Г8	Г9	Г10
Приходи (нощувки)	0	499	524	550	577	606	637	668	702	737	774
Разходи	72 453	81 763	86 879	90 144	95 827	99 384	105 700	109 571	116 591	120 802	128 607
ЕВИТ	-72 453	-81 265	-86 355	-89 594	-95 250	-98 778	-105 063	-108 902	-115 889	-120 065	-127 833
Данъци (20%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЕАТ	-72 453	-81 265	-86 355	-89 594	-95 250	-98 778	-105 063	-108 902	-115 889	-120 065	-127 833
Финасиране от ЕС	70 253	70 253	73 266	76 429	79 751	83 238	86 900	90 745	94 783	99 022	103 473
НПП	-2 200	-11 011	-13 089	-13 165	-15 499	-15 539	-18 163	-18 157	-21 106	-21 043	-24 360

Снимка © Александр Иванов

Основни "услуги" и ползи от Дунавския регион

100%
РЕЦИКЛИРАНА

500 милиона €

Възстановяването на 100,000 ха от дунавските влажни зони при среден разход от 500,000 евро на кв. км би струвало по-малко от размера на щетите, причинени от наводнения

29 милиона €

Горите, пасищата и ливадите в басена на река Дунав съхраняват въглерод на обща стойност от 29 милиона евро на година

500 €

1 хектар функционираща влажна зона в Долен Дунав осигурява ползи в размер на 500 евро на година (под формата на пречистена вода, смекчаване на въздействието на наводненията, поддържане на рибните популации)

1,177,232 тона

Територията на Природен парк "Русенски Лом" допринася за улавянето на 1,177,232 тона CO₂

Защо сме тук

За да спрем унищожаването на околната среда и да изградим бъдеще, в което хората живеят в хармония с природата.

<http://www.panda.org/dcpo>

Тази публикация представя резултатите от проекта на GEF "Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги в басейна на река Дунав". Този проект се координира от WWF Дунавско-Карпатска програма с финансиране от Глобалния екологичен фонд (GEF) и с подкрепата за реализиране на Екологичната програма на ООН (UNEP). Изпълнението на този проект се осъществява и с финансова подкрепа от Европейската Комисия.